

Drijfveren van vissers en duurzaam visserijbeheer

Een verkenning

Drs. E. Hoefnagel
Prof.dr. L. Visser
Drs. B. de Vos

Projectcode 63709

April 2004

Rapport 7.04.01

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Drijfveren van vissers en duurzaam visserijbeheer; Een verkenning
Hoefnagel, E., L. Visser en B. de Vos
Den Haag, LEI, 2004
Rapport 7.04.01; ISBN 90-5242-895-6; Prijs € 15,50 (inclusief 6% BTW)
79 p., fig., tab., bijl

Het behoud van de waarden van het familiebedrijf en de daarbij horende omgeving vormt de belangrijkste drijfveer voor vissers bij hun positiebepaling tegenover duurzame visserij. Zij hebben belang bij een visserij die perspectief biedt op langere termijn. Daarnaast oefenen de bedrijfseconomische effecten van allerlei regelgeving en de opstelling van organisaties en overheden hun invloed uit op de houding van de vissers. Duurzaamheid als zodanig vertegenwoordigt voor hen ook een belangrijke waarde, maar is ondergeschikt aan bovengenoemde sociale en economische waarden.

De vissers dragen zelf suggesties aan voor het bereiken van een meer duurzame visserij. Daarbij gaat het naast technische maatregelen ook om bestuurlijke aspecten. Veel vissers hebben de indruk dat beleidsmakers en biologen hen onvoldoende serieus nemen; er is behoefte aan beter contact op basis van vertrouwen. In het verlengde daarvan worden als duurzaamheidsbevorderende maatregelen genoemd: participatie door de vissers bij de beleidsvoorbereiding; meer duurzaamheid in de regelgeving door meerjarige afspraken; en een afdoende controle.

De suggesties uit de visserijwereld sluiten goed aan op de vijf principes voor 'goed bestuur' die de EU noemt in haar nota *European Governance; A White Paper* uit 2001.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: publicatie.lei@wur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: informatie.lei@wur.nl

© LEI, 2004

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponereerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1. Inleiding	13
1.1 Algemene inleiding	13
1.2 Onderzoeksvraag	14
1.3 Onderzoekspopulatie en onderzoeksmethoden	16
2. Theoretisch en methodologisch kader	17
2.1 Perspectieven op de problemen van collectieve actie	17
2.2 Visserscultuur	18
2.3 Waarden, normen, verwachtingen en doeleinden	19
2.4 Beleid en legitimiteit	20
2.5 Methodologie	21
3. Profiel geïnterviewde vissers	27
3.1 De situatie in het voorjaar van 2003	27
3.2 Kenmerken geïnterviewde vissers	27
4. Familiebedrijf	31
4.1 Familiebedrijf en bemanning	31
4.2 Bedrijfsbesluiten	33
5. Het sociale netwerk van vissers: contacten en invloed	35
5.1 Op zee en in de haven	35
5.2 Biesheuvel-groepen en de landelijke verenigingen	36
5.3 Sociaal leven: Gezin, Vissersgemeenschap, Dorp en Godsdienst	38
5.4 Identificatie	40
6. Beleid en instituties	41
6.1 Ministerie	41
6.2 Oordeel beleidsmaatregelen	42
6.3 Legitimiteit instituten	43
6.4 Rechtvaardigheid	44
6.5 Inspraak	44
6.6 Biesheuvel-groepen	45
6.7 Gewenst contact en invloed	46

	Blz.
7. Duurzaam vissen	48
7.1 Wat is duurzaam vissen?	48
7.2 Is duurzame visserij mogelijk en hoe staat het met de visstand?	49
8. Controle en handhaving	53
8.1 Visie van een AID-informant over de huidige stand van zaken	53
8.2 Controle nu en hoe te verbeteren	54
8.3 Biesheuvel-groepen en controle	56
9 Waardering en toekomst beroep visserman	58
10 Samenvatting visie vissers en informanten	60
10.1 Familiebedrijf en bemanning	60
10.2 Het sociale netwerk van vissers: contacten en invloed	60
10.3 Beleid en instituties	62
10.4 Duurzame visserij	63
10.5 Controle en handhaving	64
10.6 Waardering beroep en toekomstperspectief	64
11 Drijfveren vissers: normen- en waardenpatroon	65
12 Conclusies	70
Literatuur	73
Bijlagen	
Bijlage 1 Interview/enquête onderwerpen Drijfverenonderzoek	75

Woord vooraf

De relatie tussen economie en duurzame visserij is een onderwerp dat de gemoederen al geruime tijd bezighoudt. De visserij zorgt voor een inkomen voor vissers, handelaren, verwerkers, scheepsbouwers, werven, motor- en netfabrieken, want vis is een geliefd en gevraagd product. Naast de economische belangen wordt echter in breder maatschappelijk verband steeds meer belang gehecht aan de ecologische randvoorwaarden van de visserij.

Het duurzaam beheren van de commerciële visbestanden is al decennialang een belangrijk beleidsdoel maar onderwerpen als bodemberoering, discards, duurzaam energiegebruik en vogelbescherming zullen in de toekomst steeds meer aandacht vragen. Een belangrijke vraag is hoe al deze economische en ecologische belangen te verenigen zijn en of en hoe met name vissers deze belangenafweging in gedrag kunnen omzetten.

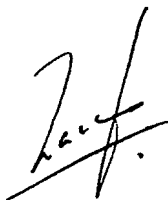
De Directie Visserij van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselveiligheid wil vooral een vergroting van de effectiviteit van het platvisvisserijbeleid, binnen het kader van het bevorderen van een duurzame visserij. Hiertoe is het van belang kennis te hebben van de normen en waarden, drijfveren en sociale belangen van kottereigenaren die een rol spelen bij de besluitvorming van deze vissers. Dit 'drijfverenonderzoek' is een onderdeel van een groter project getiteld 'Wisselwerking Economie en Visserij'

Voor een goed inzicht in drijfveren en motivaties van Nederlandse kottervissers inzake duurzame visserij is het noodzakelijk de vraag te stellen naar de levenswijze van de kottervissers-eigenaren. De levenswijze van de schipper-eigenaar omvat het leven en werken op de kotter, op de wal in het dorp, zijn sociale en beroepsmatige contacten. Met elkaar geven deze een beeld van zijn activiteiten, kennis en ervaring, de overeenkomsten en verschillen van mening met collega's en ambtenaren. Dit totaal beïnvloedt zijn waarden en besluitvorming.

Deze studie is een verkenning van de achterliggende normen en waarden van vissers om al of niet mee te werken aan een duurzame visserij. Dergelijke kennis kan ervoor zorgen dat beleidsinstrumenten optimaler toegesneden kunnen worden op de leef- en werkwereld van vissers, waardoor er een groter draagvlak voor beleid kan ontstaan. Vissers weten dat restrictief beleid onontkoombaar is. Zij hebben er belang bij dat regelingen werkbaar zijn.

De studie is uitgevoerd in opdracht van de Directie Visserij van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselveiligheid. Het onderzoek is voorbereid en uitgevoerd door twee onderzoekers van de sectie visserij van het LEI, drs. Ellen Hoefnagel en drs. Birgit de Vos, en Professor dr. Leontine Visser van Wageningen Universiteit. Het onderzoek is vanuit Directie Visserij begeleid door ir. L.R.M. Lomans en drs. J.J.M. Paardekooper.

Veel dank is verschuldigd aan negentien vissers-eigenaren en acht 'sleutelinformanten' uit de visserij die intensief zijn geïnterviewd en dus tijd hebben uitgetrokken om aan dit onderzoek deel te nemen. Zonder hun medewerking was dit onderzoek niet mogelijk geweest.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'L.C. Zachariasse', written in a cursive style.

Prof.dr.ir. L.C Zachariasse
Algemeen directeur LEI B.V

Samenvatting

Een visser moet zowel zijn korte- als langetermijnbelang in de gaten houden. Voor een belangrijk deel zijn de belangen van een schipper-eigenaar van economische aard. Hij is immers ondernemer. Naast economische belangen spelen voor de visser ook sociale en culturele belangen een rol. Binnen een visserijbedrijf wordt bijvoorbeeld soms al generaties gevist en is het de bedoeling dat nieuwe generaties het bedrijf voortzetten. Dit wijst op een langetermijnbelang. Dit belang is gediend met het zo min mogelijk schade toebrengen aan het zelfvernieuwend vermogen van de visvoorraad. Een duurzame visserij is van belang voor vissers van nu en toekomstige generaties. Naast de economische en sociaal-culturele factoren, is als derde factor de beleidsomgeving van belang voor de visser. Het visserijbeleid richt zich met name op een duurzame visserij. Het betreft veelal restrictief beleid voor het visserijondernemerschap. De doelstellingen van het beleid worden echter niet altijd voldoende bereikt. De vissers werken niet altijd mee aan de effectuering van een visserijbeleid dat is gericht op een duurzame visserij, veelal omdat het niet altijd strookt met de ervaring en kennis, maar ook met de belangen van vissers. De tegenstelling: belang hebben bij een duurzame visserij en er toch niet altijd (en soms wel) aan meewerken, roept dan ook de vraag op hoe het komt dat vissers zich (individueel en collectief) gedragen zoals ze zich gedragen.

De Directie Visserij van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselveiligheid wil vooral een vergroting van de effectiviteit van het platvisvisserijbeleid, binnen het kader van het bevorderen van een duurzame visserij. Hiertoe is het van belang kennis te hebben van de normen en waarden, drijfveren en sociale belangen van kottereigenaren die een rol spelen bij de besluitvorming van deze vissers. Dit 'drijfverenonderzoek' is een onderdeel van een groter project getiteld 'Wisselwerking Economie en Visserij.' De centrale onderzoeksvraag luidt: *Welke normen en waarden zijn van invloed op de besluitvorming van vissers om mee te werken aan een duurzame visserij?*

Uit de interviews met vissers langs de kusten van Nederland en op Urk blijkt dat bedrijfseconomische overwegingen heel belangrijk zijn, maar dat zij niet los gezien kunnen worden van sociale waarden met betrekking tot hun gezin, familie en verdere sociale leven. Ook is er een duidelijk verband tussen bedrijfseconomie en regelgeving en controle door nationale en Europese instellingen, en de verwachtingen die vissers hebben ten aanzien van deze instellingen en hun vertegenwoordigers. Dit onderzoek laat zien dat de drijfveren van vissers bestaan uit *clusters van waarden en normen*.

De volgende clusters van waarden kunnen worden onderscheiden in volgorde van belangrijkheid:

- familiebedrijf en sociale omgeving (gezin, familie, sfeer en werken op schip, sociaal leven op de wal);
- bedrijfseconomie (besomming) in verband met regelgeving (planning; zeedagen ongelijk aan visdagen, PK-controle);
- beleid en organisaties (Biesheuvel-groepen, biologen, omvlaggers);
- duurzaamheid.

Naast de hoofdonderzoeksvraag zijn er de volgende deelvragen onderzocht:

- om welke redenen besluiten vissers wel of niet mee te werken aan een duurzame visserij en hoe is de achtergrond van deze redenen te duiden?;
- zijn vissers bereid meer collectief taken op zich te nemen, welke wel en welke niet en waarom?;
- wat verstaan vissers onder duurzame visserij?;
- welke taken zou de AID (Algemene Inspectie Dienst) moeten uitvoeren volgens vissers?

Uit de interviews is duidelijk geworden dat vissers een toekomst willen voor hun familiebedrijf. Zij relateren dit aan een duurzame visserij. Er is een langetermijnperspectief dat om allerlei redenen gedwarsboemd kan worden. Door verkeerde regelgeving; onwerkbare regelgeving; illegaal gedrag van collega's (binnenkuilen en dergelijke, te veel pk); geen goede controle; bedrijfseconomische omstandigheden; weersomstandigheden.

De rapportage van de Stuurgroep Nijpels in 2003 heeft uitgewezen dat wezenlijke uitbreiding van het co-management nog niet door de sector gewenst wordt. Ook de geïnterviewde vissers vonden het nog te vroeg voor uitbreiding van vrijwillige collectieve taken. De Stuurgroep werkt tot in 2004 aan een 'tweesporenaanpak.' Spoor 1 moet leiden tot uitbreiding van co-management op de terreinen motorvermogen en netten, spoor 2 moet resulteren in een transnationaal convenant met betrekking tot controle op de Noordzee. De sector heeft wel aangegeven dat zij wil meewerken aan het beschermen van jonge vis door een vrijwillige beperking van de visserij-inspanning op schol te ontwikkelen.

Duurzame visserij werd ingevuld als iets sociaals, economisch, of technologisch; als een morele kwaliteit van de visser of als bestuursmaatregel.

De geïnterviewde vissers noemden afschrikwekkender boetes en maatregelen bij niet-duurzaam gedrag (een paar weken voor de kant bij het gebruik van binnenkuilen bijvoorbeeld) en een consequente aanpak van de controle, als taken van de AID.

Naast technologische aanpassingen zoals elektrisch vissen, kleinere schepen, kleinere vloot, oplossingen voor het discardprobleem, worden ook andere suggesties door vissers gedaan die tot een duurzamere visserij kunnen leiden. Deze oplossingen liggen op het vlak van regelgeving en beleid en kunnen vooral worden gezocht op de volgende terreinen:

- moreel-sociaal partnership (serieus worden genomen);
- participatie (bij beleidsvoorbereiding);
- duurzaamheid regelgeving (meerjarige afspraken);
- controle.

De vijf principes van 'goed bestuur' namelijk, openheid, participatie, verantwoordelijkheid/aansprakelijkheid, effectiviteit en coherentie, zoals die in de white paper over 'governance' van de EU (EU, 2001) genoemd zijn, zijn in feite te vinden in de oplossingen die vissers aandragen voor een duurzaam visserijbeheer.

1. Inleiding

1.1 Algemene inleiding

Zijn economie en duurzame visserij twee tegenpolen en daardoor onvereenigbaar of is een verbond tussen de twee mogelijk?

De relatie tussen economie en duurzame visserij is een onderwerp dat de gemoederen al geruime tijd bezighoudt. De visserij zorgt voor een inkomen voor vissers, handelaren, verwerkers, scheepsbouwers, werven, motor- en netfabrieken, want vis is een geliefd en gevraagd product. Naast de economische belangen wordt echter in breder maatschappelijk verband steeds meer belang gehecht aan de ecologische randvoorwaarden van de visserij.

Het duurzaam beheren van de commerciële visbestanden is al decennia lang een belangrijk beleidsdoel maar onderwerpen als bodemberoering, discards, duurzaam energiegebruik en vogelbescherming zullen in de toekomst steeds meer aandacht vragen. Een belangrijke vraag is hoe al deze economische en ecologische belangen te verenigen zijn en of en hoe met name vissers deze belangenafweging in gedrag kunnen omzetten.

Een visser moet zowel zijn korte als langetermijnbelang in de gaten houden. Voor een belangrijk deel zijn de belangen van een schipper-eigenaar van economische aard. Hij is immers ondernemer. Een ondernemer wil onder andere dat zijn bedrijf rendabel draait, dat hij op tijd investeringen ter vervanging of uitbreiding van de productiemiddelen kan doen en dat hij en zijn gezin er goed van kunnen leven. Behalve economische belangen spelen voor de visser ook sociale en culturele belangen een rol. Naast zijn familie en sociale contacten speelt hierbij ook mee, dat het *visserij*ondernemerschap niet inhoudt dat deze ondernemer een stukje Noordzee bezit, zoals bijvoorbeeld een boer wel land bezit. De visser moet de Noordzee en haar visserij rijkdommen delen met andere Nederlandse en Europese vissers. Een ander kenmerk van de Nederlandse visserij is de familiebedrijven.

Binnen een visserijbedrijf wordt soms al generaties gevestigd en is het de bedoeling dat nieuwe generaties het bedrijf voortzetten. Dit wijst op een langetermijnbelang. Ook het delen binnen de familie van visserijrijdommen ofwel visvoorraden duidt op een langetermijnbelang van de visser. En dit belang is gediend met het zo min mogelijk schade toebrengen aan het zelfvernieuwend vermogen van de visvoorraad. Een duurzame visserij is van belang voor vissers van nu en toekomstige generaties.

Naast de economische en sociaal-culturele factoren, is als derde factor de beleidsomgeving van belang voor de visser. Het visserijbeleid richt zich met name op een duurzame visserij. Het betreft veelal restrictief beleid voor het visserijondernemerschap. De overheid gaat er namelijk van uit dat de vraag naar vis en de technische vangstmogelijkheden de commerciële visbestanden overstijgen. Op Europees niveau wordt het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB) ontworpen en de visserijlidstaten voeren het uit.

Het beleid de vangsten te beperken, het TAC- en quotabeleid, is een belangrijke regeling die ondersteund wordt door allerlei andere maatregelen, zoals licenties, zeedagenregeling, technische maatregelen. In Nederland is dit quoteringsbeleid na jaren van verzet redelijk succesvol. Er zullen echter steeds nieuwe of strengere eisen gesteld gaan worden aan het vissersgedrag en visserijmethoden om ook aan de ecologische voorwaarden te kunnen voldoen.

De doelstellingen van het beleid worden niet altijd voldoende bereikt. De vissers werken niet altijd mee aan de effectuering van een visserijbeleid dat is gericht op een duurzame visserij, veelal omdat het niet altijd strookt met de ervaring en kennis, maar ook met de belangen van vissers. De tegenstelling: belang hebben bij een duurzame visserij en er toch niet altijd (en soms wel) aan meewerken, roept dan ook de vraag op hoe het komt dat vissers zich (individueel en collectief) gedragen zoals ze zich gedragen.

Gemeenschappelijk en of nationaal visserijbeleid wordt vertaald in beleidsmaatregelen die uitgevoerd worden met behulp van de inzet van allerlei beleidsinstrumenten, waarvan het de bedoeling is het gedrag van vissers te beïnvloeden. Het effect van de instrumenten is voor de beleidsmakers soms teleurstellend. Het komt ook voor dat er een hoge mate van onvoorspelbaarheid is. Bijvoorbeeld in het geval van saneringsregelingen komen er veel meer of juist veel minder aanvragen binnen dan voorzien. Om de effectiviteit van het beleid te vergroten is kennis van het normen- en waardepatroon en motieven, kortom de drijfveren van schipper-eigenaren nodig. Dergelijke kennis kan ervoor zorgen dat beleidsinstrumenten optimaler toegesneden kunnen worden op de leef- en werkwereeld van vissers, waardoor er een groter draagvlak voor beleid kan ontstaan. Vissers weten dat restrictief beleid onontkoombaar is. Zij hebben er belang bij dat regelingen werkbaar zijn.

1.2 Onderzoeksvraag

De Directie Visserij (DV) van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselveiligheid (LNV) wil vooral een vergroting van de effectiviteit van het platvisvisserijbeleid, binnen het kader van het bevorderen van een duurzame visserij. Hiertoe is het van belang kennis te hebben van de normen en waarden, drijfveren en sociale belangen van kottereigenaren die een rol spelen bij de besluitvorming van deze vissers. Dit 'drijfverenonderzoek' is een onderdeel van een groter project getiteld 'Wisselwerking Economie en Visserij.'

Voor de opdrachtgever van dit onderzoek, (DV), is met name het handhavingbeleid van regelgeving van belang.

- waarom werken vissers de ene keer wel goed mee en wordt de andere keer de regelgeving ontdoken? Is er niet voldoende draagvlak en sluit de regelgeving niet goed aan op de economische en/of sociale belangen van de visser?
- wat betreft de relatie tussen economische en/of sociale belangen en het gedrag zijn vooral de *operationele beslissingen* van belang voor DV (wanneer, waar, hoe te vissen);
- hoe vissers omgaan met afwegingen tussen *kortetermijn- en langetermijnbelangen* voor hun bedrijf is een andere belangrijke vraag. Welke rol speelt hun financiële positie daarbij? Zijn er verschillen tussen de visser als gewone burger en de visser in de uitoefening van zijn beroep?
- drijfveren van vissers spelen ook een rol bij de discussie over de *uitbreiding van de*

verantwoordelijkheden van de co-managementgroepen de zogenaamde Biesheuvel-groepen. De Commissie Nijpels buigt zich hierover. Zijn vissers bereid meer zaken zelf (collectief) te regelen? Hoe sluit dat aan bij hun cultuur?

- men heeft bij DV de indruk dat vissers *weinig gevoelig zijn voor externe invloeden*, bijvoorbeeld vanuit de maatschappij of vanuit de markt. Vissers zouden een relatief onafhankelijke positie hebben waarbij de eigen financiële belangen dan al gauw de overhand zouden krijgen;
- ook op *bestandsbeheer* en hoe de bestandsomvang in te schatten hebben vissers zo hun eigen kijk. Dit botst nogal eens met de ideeën van het RIVO en de beleidsmakers (LNV, EU). Vanuit het drijfverenonderzoek zal ook gekeken worden welke drijfveren en belangen van vissers hierbij eventueel relevant zijn;
- met betrekking tot het handhavingsbeleid leeft bij DV ook de vraag hoe *de AID* kan worden aangestuurd.

De centrale onderzoeksvraag luidt: Welke normen en waarden zijn van invloed op de besluitvorming van vissers om mee te werken aan een duurzame visserij? Er zijn vier deelvragen:

- om welke redenen besluiten vissers wel of niet mee te werken aan een duurzame visserij en hoe is de achtergrond van deze redenen te duiden?;
- zijn vissers bereid meer collectief taken op zich te nemen, welke wel en welke niet en waarom?;
- wat verstaan vissers onder duurzame visserij?;
- welke taken zou de AID (Algemene Inspectie Dienst) moeten uitvoeren volgens vissers?

Centraal in het onderzoek staan de drijfveren en belangen van vissers met betrekking tot hun bedrijfsvoering in relatie tot duurzaam visserijbeleid. Van belang is patronen en structuren te ontdekken in het sociaal-economisch gedrag van vissers en de onderliggende motieven ervan. Het gedrag van vissers wordt niet alleen beïnvloed door economische prikkels maar ook door sociaal-culturele factoren, zoals leeftijd, regio, opleiding, religie, gezinssamenstelling, inkomen, toekomstbeeld, ideeën en kennis over de natuur en de visstand, lidmaatschap verenigingen en Biesheuvel-groep, of er één of meer bedrijfseigenaren zijn, de rol van vissersvrouwen en de bemanningssamenstelling.

De sociale kanten van het visserijbedrijf die een drijfveer vormen zijn bijvoorbeeld werkgelegenheid, betrokkenheid (dorp/vissers)gemeenschap, de Nederlandse maatschappij, en het belang voor vissers van een duurzame visserij. Dergelijke gegevens zijn in dit onderzoek verzameld door middel van de interviews met vissers-eigenaren en sleutelfiguren in het visserijbeleid.

1.3 Onderzoekspopulatie en onderzoeksmethoden

Het onderzoek naar de drijfveren die van invloed zijn op de besluitvorming van vissers om mee te werken aan een duurzame visserij impliceert vissers zelf te vragen naar besluitvormingsprocessen binnen hun bedrijf. In Nederland zijn er 2.346 vissers (LEI, 2002). Dit onderzoek richt zich vooral op de vissers-eigenaren. Hoe groot deze groep is, is niet precies bekend, omdat er per bedrijf meerdere firmanten kunnen zijn. Wel is bekend hoeveel kottorbedrijven er zijn. In 2001 waren er 328 kottorbedrijven (LEI, 2002). Gezien de aard van de onderzoeksvraag is gekozen voor kwalitatief onderzoek. Dit impliceert in dit geval intensieve vraaggesprekken met vissende firmanten. Daarnaast zijn er intensieve vraaggesprekken gehouden met sleutelfiguren in de visserij. Vanwege de intensiteit van de gesprekken en het type kennis dat eruit voortkomt zijn er een beperkt aantal vissers geïnterviewd gedurende 1,5 à 3 uur (zie paragraaf 1.2).

In de volgende paragrafen zal een schets gegeven worden van de gebruikte theoretische en methodologische kaders. Deze kaders leveren de kernvragen op die leiden naar kennis over de drijfveren van Nederlandse kottoreigenaren.

2. Theoretisch en methodologisch kader

2.1 Perspectieven op de problemen van collectieve actie

Anders dan boeren die een stuk land bewerken dat zij in eigendom hebben of pachten, exploiteren vissers een gebied dat niet hun eigendom is en dat zij moeten delen met anderen. De zee is een gemeenschappelijke bron ofwel een common pool resource. Bij het beheer hiervan doen zich problemen voor van collectieve actie. Het fundamentele vraagstuk van collectieve actie is de keuze van ieder individu om wel of niet met anderen samen te werken om een gemeenschappelijk goed tot stand te brengen en/of in stand te houden. Het tot stand brengen en/of in stand houden van een collectief goed is van belang, omdat de externe effecten van het ontbreken ervan (de dreigende of daadwerkelijke overexploitatie van de bron) hen zowel individueel als collectief treffen. De gezamenlijke inspanning zou echter ook voordeel op kunnen leveren voor diegenen die zelf niets aan die inspanning bijdragen. Dit, het zogenaamde zwartrijdergedrag (freeriding), vormt de kern van het dilemma van collectieve actie. Wanneer meerdere groepsleden besluiten om niet mee te werken, dan komt het gemeenschappelijke goed waarschijnlijk niet tot stand of zal er sprake zijn van overexploitatie. Er is sprake van het zogenaamde Prisoner's dilemma: de rationele individuele keuze van de twee gevangenen die voor beiden slecht uitpakt. In de parabel 'The tragedy of the commons' van Hardin (1968) leidt de individuele keuze van herders tot overexploitatie van de gemeenschappelijke weide. In beide modellen is er geen sprake van samenwerken.

Op zich doet zich dit dilemma niet alleen voor bij gemeenschappelijke visserijgronden, gemeenschappelijke weiden en dergelijke. Ook door uitstoot van vuile lucht van fabrieken in het gemeenschappelijke luchtruim, of de emissie van mestresiduen in oppervlaktewater, of het gebruik van de auto dat luchtvervuiling tot gevolg heeft, stelt de gebruiker van het gemeenschappelijk goed voor dit dilemma. Iedere keer dat we de auto nemen in plaats van de fiets of het openbaar vervoer, dragen we niet bij aan het collectief goed 'schone lucht.' Iedere keer dat we wel de fiets of trein nemen, dragen we wel bij aan 'een schoner milieu', maar vragen we ons af of het wel zin heeft als we rakelings door auto's voorbijgeraasd worden of vanuit ons treinraampje de auto's ronkend in de file zien staan.

Vissers zullen hun individuele gedrag laten beïnvloeden door het gedrag van collega-vissers in de Europese context. Het heeft alleen zin om mee te werken aan restrictief beleid en bijvoorbeeld de co-managementgroepen als anderen er ook aan meewerken; het heeft geen zin om eraan mee te werken als (veel) anderen het niet doen en jij alleen wel.

Er worden in het algemeen drie oplossingen voor het dilemma genoemd: ingrijpen van 'de staat', 'de markt' of 'de community', ofwel vanuit de cultuur of de gemeenschap. In de Nederlandse kottervisserij zijn alle drie de oplossingen operationeel. Er is visserijbeleid (de staat), er zijn individueel overdraagbare vangstrechten, ITQ's (de markt) en er is medebeheer in de vorm van co-managementgroepen, naast waarden en normen, die tot uitdrukking komen in bijvoorbeeld familiezin en religie die ook een rol spelen

(community).

In dit onderzoek staan vooral de waarden en normen van de vissersgemeenschap centraal in relatie tot het beleid gericht op duurzame visserij, waarbij ook de ITQ's van belang zijn.

2.2 Visserscultuur

Bestaat er zoiets als een visserscultuur? 'Natuurlijk zijn er culturele verschillen tussen vissersgemeenschappen, maar er zijn ook belangrijke overeenkomsten tussen culturen van Europese kustvissers en vissers gemeenschappen' stelt Rob van Ginkel (1999). Van Ginkel beschrijft het proces van hoe iemand visser wordt, hoe het beroep en de beroeps cultuur overgaat van vader op zoon, hoe de bemanning wordt gerekruteerd uit de gemeenschap en familie en dat de visserijbedrijven vaak familiebedrijven zijn met een belangrijke rol voor vissersvrouwen (de bemanning aan de wal) (cf. Hoefnagel en Smits, 1999). Deze 'formule' garandeert flexibiliteit in de zin dat in mindere tijden het makkelijker is meer te vergen van de bemanning voor minder. In sommige vissersculturen nemen vrouwen beleidstaken over van vissers gedurende hun soms langdurige afwezigheid. Vissersculturen worden regelmatig geportretteerd als egalitair, wat in Nederland ook in de hand wordt gewerkt door de familierelaties en het maatschapcontract. Hoewel de werkelijkheid lang niet altijd egalitaire verhoudingen laat zien, is het ideaal wel aanwezig. In de maritieme sociaal-wetenschappelijke literatuur worden vissers ook vaak als coöperatieve individualisten gekenschetst. Het één, individualisme, sluit het ander, samenwerken, niet uit. 'When resource users compete, their interaction is contained within rules of the larger society. Users are guided by the ethical principles, social duties, and responsibilities that prevail within the community or ethnic group to which they belong.'¹ De literatuur wijst ook uit dat vissers wel competitief zijn en niet al hun kennis en informatie met collega's willen delen, bijvoorbeeld over vangstposities en vangsten, hoewel ze niet als oncollegiaal willen overkomen. Zij zoeken hierin een balans. Vissers hebben kennis van het ecosysteem waar ze dagelijks mee omgaan en bezitten voorts beroepskennis en -kunde waar ze lokaal prestige mee kunnen verwerven, maar in de beleidsarena niet altijd erkenning voor krijgen.

In veel vissersplaatsen in Europa wordt succesvol vissen toegeschreven aan 'geluk' (Pálsson en Durrenberger, 1992). Iemand die minder succesvol is heeft een gebrek aan geluk. Vissers staan vaak te boek als traditionele kortetermijndenkers. Tegenwoordig moet de moderne Europese visser een strategisch ondernemer zijn en daar zijn steeds meer voorbeelden van. Wanneer het over overbevissing gaat is er nog steeds een sterke tendens om naar andere (Europese) vissers te wijzen. Aan wal worden de reputaties van schippers en bedrijven besproken met elkaar. Gebeurtenissen zoals verjaardagen, trouwerijen, begrafenissen zijn belangrijk om sociale relaties te verstevigen, spanningen te ontladen, conflicten op te lossen, en nieuwtjes en informatie uit te wisselen. Vissers zijn trots op hun beroep, maar maken zich zorgen dat ze tot een 'uitstervende soort' gaan behoren (Van

¹ Wanneer gebruikers van een natuurlijke bron met elkaar wedijveren, dan zijn hun interacties beladen met regels die gelden in de bredere maatschappij. Zij worden geleid door ethische principes, sociale verplichtingen en verantwoordelijkheden die prevaleren binnen hun gemeenschap of etnische groep waartoe zij behoren' vert. EH

Ginkel, 1999).

Elinor Ostrom (1990:183) beweert dat als individuen lage discount rates hebben (de subjectieve beleving dat de baten opwegen tegen de kosten en dat hun inspanningen op korte of lange termijn vruchten zullen afwerpen), elkaar vertrouwen, niet onafhankelijk van elkaar opereren, met elkaar communiceren en afspraken maken en houden en dit effectief kunnen controleren wel 'the tragedie of the commons' tegen kunnen gaan. Dit zijn dan ook de belangrijkste door haar genoemde ontwerpprincipes waar commons onder succesvol zelfbeheer aan voldoen. Deze principes heeft ze gedestilleerd uit onderzoeken naar succesvolle common pool resources (CPR's) onder zelfbeheer. Zelfbeheer is in de Nederlandse (Europese) visserij niet zo relevant omdat de meeste vissersrijen gereguleerd zijn door de overheid, maar deze principes zijn wel van belang. Uit een onderzoek blijkt dat een deel van deze principes terug te vinden zijn in het Nederlandse co-managementsysteem, waarin vissers in groepen hun ITQ's beheren (Hoefnagel, 1995 en 2002).

Instituties en gemeenschapsgevoel zijn van belang in het overkomen van dilemma's zoals de 'tragedy of the commons', maar men moet nu ook weer niet een romantisch beeld hebben van 'community.' Dit begrip impliceert niet vanzelfsprekend solidariteit, homogeniteit en collectieve actie; er is ook conflict en competitie (Peters in: McCay and Acheson 1987:22). In Nederland zijn er bijvoorbeeld verschillende vissersplaatsen met eigen karakteristieke kenmerken. Ook zijn er twee landelijke vissersverenigingen, waarvan de jongste ontstaan is uit de oudste vanwege een conflict of verschil in inzicht over vissersgedrag in de jaren zeventig. Daarnaast bestaan er acht co-managementgroepen die naar regio, techniek en/of vissersverenigingen zijn samengesteld. Dé Nederlandse vissersgemeenschap bestaat niet. Toch zal er in dit onderzoek op zoek gegaan worden naar gedeelde normen en waarden met betrekking tot duurzaam vissen. Er wordt dus verondersteld dat ondanks de niet complete homogeniteit van de categorie Nederlandse platvisvissers er een cultuurpatroon te ontdekken is bij deze relatief kleine en bijzondere beroepsgroep.

2.3 Waarden, normen, verwachtingen en doeleinden

Wat zijn normen en waarden eigenlijk? 'Normen en waarden zijn elementen van een cultuurpatroon die tezamen met andere onderling samenhangende cultuurelementen zoals doeleinden en verwachtingen kenmerkend zijn voor een groep, cultuur en samenleving' (Van Doorn en Lammers, 1962).

Waarden zijn maatstaven met behulp waarvan men het eigen gedrag en dat van anderen beoordeelt. Waarden zijn dus geen concrete richtlijnen voor gedrag, maar een uitgangspunt voor gedrag. In de westerse cultuur legt men bijvoorbeeld veel nadruk op economische en wetenschappelijke waarde oriënteringen, terwijl in sommige andere culturen de religieuze waarden meer benadrukt worden. Men kan ook spreken van waardesystemen, een complex van beginselen dat vooral richtinggevend is voor het oordeel van de betrokkenen over zichzelf en anderen. Zo zijn er politieke en religieuze waardesystemen, maar ook specifieke beroeps waardesystemen. Er bestaan dus meerdere waardesystemen die ook onverenigbaar kunnen zijn. Normen, verwachtingen en doeleinden worden afgeleid van een waardesysteem.

Normen zijn opvattingen over hoe men zich dient te gedragen of hoe men zich juist niet moet gedragen. Er zijn geboden en verboden. Het gaat hierbij niet alleen om waarneembaar gedrag, maar ook om innerlijke gedragingen zoals gevoelens, gedachten en neigingen. De normen zijn niet altijd 'precies', het zijn geen exacte gedragsvoorschriften. Een norm beperkt de mogelijke gedragsalternatieven. Lang niet alle normen zijn universeel, de reikwijdte van een norm kan variëren naar gelang de situatie en de personen (groepen, categorieën) waarop de norm betrekking heeft. Binnen en tussen groepen kan de mate van aanvaarding van normen variëren. Men zal zelden een groep of cultuur aantreffen waarin alle leden normen in dezelfde mate aanvaarden of waarin iedereen dezelfde normen aanvaardt. Een belangrijk normensysteem is het rechtstelsel dat oordeelt over legaal en illegaal gedrag. Er zijn ook fatsoensnormen, omgangsnormen en normen over goed en kwaad. Er kan gesproken worden van juridische, sociale en morele normen. Deze normsystemen zijn er vooral op gericht het menselijk gedrag te structureren. Vaak overlappen morele, sociale en juridische normen elkaar, zoals bijvoorbeeld bij diep verankerde normen als het verbod te doden of te stelen (WRR, 2003).

Een verwachting is in deze context de opvatting hoe een persoon of groep zich zal gedragen. Normen en verwachtingen hangen vaak sterk samen. Als het de norm is dat men elkaar 's ochtends op kantoor groet, verwacht men ook dat dit gebeurt. Als het de norm is vriendelijk met elkaar om te gaan, maar je weet dat meneer X een ochtendhumeur heeft, verwacht je tot een bepaald tijdstip op dit gebied niet te veel van deze man. De overheid stelt een norm, bijvoorbeeld een snelheidslimiet van 100 km op de snelweg, maar verwacht dat er veel controles en boetes nodig zijn om ervoor te zorgen dat de norm opgevolgd wordt. Doeleinden zijn strevingen, opvattingen over wat wenselijk is te bereiken. Dit kunnen persoonlijke doeleinden zijn, maar ook meer collectieve doeleinden. Het streven van vissers het familiebedrijf in stand te houden en overheidsbeleid zijn hier voorbeelden van.

2.4 Beleid en legitimiteit

De visserij wordt sinds het midden van de jaren zeventig in toenemende mate gereguleerd. Sinds 1983 is er een gemeenschappelijk visserijbeleid (GVB) dat uitgevoerd wordt door de nationale overheid. Het betreft gedetailleerde regelgeving over vangstbeperkingen per vissoort, inzet beperkingen, en allerlei technische maatregelen. De nationale overheid voert het Europees beleid uit. Gedurende het laatste decennium is er een toenemende vraag vanuit de vissector en van andere stakeholders naar een grotere transparantie en participatie met betrekking tot het ontwerpen en implementeren van het Europees visserij beleid (cf. Raakjær Nielsen and Karlsen, 2002). In de toekomst wil de Europese Commissie stakeholders meer betrekken bij het beleid, door het instellen van Regionale Adviescommittees en door decentralisatie van bepaalde managementtaken om lokale en noodsituaties beter te kunnen regelen (EU, 2001). In de white paper over 'governance' van de EU worden vijf principes van 'goed bestuur' geïdentificeerd, namelijk openheid, participatie; verantwoordelijkheid/aansprakelijkheid, effectiviteit en coherentie (EU, 2001). Openheid kan kortweg omschreven worden als een transparant besluitvormingsproces; participatie betekent deelname aan dit proces; verantwoordelijkheid of aansprakelijkheid houdt in een duidelijke afbakening van rollen, taken en verantwoordelijkheden enerzijds en anderzijds verantwoordelijkheid dragen van acties die ondernomen zijn in visserijbeheer; het principe

effectiviteit houdt in dat acties tijdig en geschikt zijn en gebaseerd zijn op eerdere ervaringen, onderzoek en evaluaties. Coherentie, ten slotte, is het belang van samenhang tussen doelen en beleid en tussen beleid in andere sectoren of bestuursniveaus. Ieder principe is belangrijk om een meer democratisch bestuur te bewerkstelligen en heeft betrekking op alle lagen van de overheid.

Normatieve factoren spelen een belangrijke rol bij de acceptatie van beleid. Vooral legitimiteit is een belangrijke normatieve factor. Men veronderstelt zelfs dat legitimiteit de sleutel is tot succes bij beleidsimplementatie. Als de overheidsinstantie als legitiem ervaren wordt en een maatschappelijk draagvlak heeft, kan zij effectiever werken, maar wanneer legitimiteit ontbreekt is het moeilijk, zo niet onmogelijk om gedrag te reguleren (Tyler, 1990:57). Volgens Tyler kunnen legitimiteit van beleid en instituties bereikt worden wanneer zij beschouwd worden als geëigend en rechtvaardig (procedural justice) zelfs wanneer de uitkomst indruist tegen het eigen belang. Het rechtvaardigheidsgevoel kan bereikt worden door de betrokkenen te betrekken bij het besluitvormingsproces en hen eerlijk te behandelen (ibid.). Wanneer procedural justice en betrokkenheid afwezig zijn, kan er slechts met dwang beleid doorgevoerd worden, dit is echter vaak niet erg succesvol en bovendien duur.

Sutinen and Kuperan (1996) bestudeerden de naleving van visserijregelgeving. Zij beschouwen vissers niet als alleen in eigen belang geïnteresseerde berekenaars, zoals vissers in menig studie geportretteerd worden. Hun studie betreft ook moraal, legitimiteit en sociale invloeden als factoren in de verklaring van illegaal gedrag, in aanvulling op kosten en baten berekening. Sutinen stelt dat naast legitimiteit de persoonlijke moraal met betrekking tot het naleven van regelgeving een belangrijke invloed is op het al of niet naleven van regelgeving.

Deze persoonlijke moraal wordt mede vormgegeven door de samenleving of cultuur waarin we leven. 'Every way of life is held together by moralizing about how not to behave', stelt de antropologe Mary Douglas (1996). De dominante invloed hoeft niet zozeer de nationale cultuur te zijn, maar moet eerder gezocht worden in een bepaalde levenswijze en levensstijl die een groep mensen met elkaar deelt. Bij vissers is dit een mengeling van beroeps cultuur, dorpsgemeenschap en godsdienst. Deze visserscultuur wordt uiteraard constant beïnvloed door de wijdere wereld en de nationale en internationale beleidsarena's.

2.5 Methodologie

Wanneer onderzoek gedaan wordt naar de normen en waarden van een groep vereist dit een specifieke methode. Het is niet mogelijk direct naar normen of waarden te vragen. Daarom is het nodig gedetailleerd waar te nemen en zorgvuldig te luisteren naar wat mensen te zeggen hebben. Het onderhavige onderzoek kan omschreven worden als intensief onderzoek. Intensief onderzoek staat tegenover extensief onderzoek, waaronder vooral het grootschalige op enquêtes gebaseerde, survey-onderzoek wordt verstaan. Intensief onderzoek wordt gekenmerkt door gedetailleerde waarneming. Intensief onderzoek is gericht op het hoe, wat en waarom van sociale verschijnselen, en extensief onderzoek vooral op de spreiding ervan. Enkele belangrijke kenmerken van intensief onderzoek:

- een beperkt aantal cases wordt onderzocht op veel verschillende en met elkaar sa-

- menhangende eigenschappen;
- het onderzoek levert geen waarschijnlijkheidsuitspraken op maar beschrijvende en verklarende;
 - generalisatie vindt plaats door abstractie, dat wil zeggen dat de onderzochte cases worden geabstraheerd en dat op die wijze een meer algemeen beeld wordt geconstrueerd (Van der Veen, 1990).

Intensief onderzoek is bijvoorbeeld een geëigende methode wanneer er verschijnselen onderzocht worden waarover weinig bekend is, of waarvan de te onderzoeken populatie moeilijk te definiëren valt, of de leefwereld van de te onderzoeken populatie onbekend is. Intensief onderzoek is dus vooral geschikt om gedragingen en betekenissystemen van individuen en groepen te bestuderen (ibid.).

Om de controleerbaarheid van het onderzoek te verhogen komt veel empirisch materiaal, in de vorm van citaten, uitvoerig aan de orde. Naast de illustratieve functie van de citaten is er ook een analytische functie. De citaten zijn geen 'feiten' maar de 'beleving' van de werkelijkheid door vissers (ibid.). Het resultaat van de studie levert geen uitspraken op over *de* normen en waarden van *de* Nederlandse visser op. Toch is de uitkomst van de studie ook weer niet al te particularistisch. De collectieve actie problemen waar vissers voor staan is, ten eerste, een zeer bekend probleem. Ten tweede is de beleidsomgeving en werkomgeving van de Nederlandse platvisvissers vrij homogeen en de variëteit in de sociale context is ook niet al te groot. Een bepaalde 'eenheid in verscheidenheid' wordt verondersteld, maar wordt ook onderzocht.

Aanpak

Voor een goed inzicht in drijfveren en motivaties van Nederlandse kottervissers inzake duurzame visserij is het noodzakelijk de vraag te stellen naar de levenswijze of *livelihoods* van de kottervissers-eigenaren. De *livelihood* van de schipper-eigenaar omvat het leven en werken op de kotter, op de wal in het dorp, zijn sociale en beroepsmatige contacten, enzovoort. Met elkaar geven deze een beeld van zijn activiteiten, kennis en ervaring, de overeenkomsten en verschillen van mening met collega's en ambtenaren. Dit totaal beïnvloedt zijn waarden en besluitvorming. Sociologen van de Engelse ontwikkelingsorganisatie DFID hebben een model ontworpen om levenswijzen te analyseren (Carney, 1998). Dit model is voor dit onderzoek geschikt omdat het holistisch en dynamisch is en ruimte geeft aan de interacties, kennis, ervaringen en voorstellingen van personen of groepen in verband met de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen. Het *livelihood*model helpt ons om de vissers centraal te stellen.

'A livelihood comprises the capabilities, assets (including both material and social resources) and activities required for a means of living. A livelihood is sustainable when it can cope with and recover from stresses and shocks and maintain or enhance its capabilities and assets both now and in the future, while not undermining the natural resource base' (Carney, 1998).

De keuze voor dit begrip houdt in, dat de vraag naar drijfveren van kottervisser ten behoeve van een duurzame platvisserij wordt toegespitst op twee deelvragen:

1. de vraag naar de levenswijze van de vissers, inclusief materiële en financiële middelen, sociale contacten en religieuze waarden van vissers en hun activiteiten in een bepaalde politieke en institutionele structuur. Om deze vraag te kunnen beantwoorden kiezen wij het vissers *familiebedrijf* als onderzoekseenheid, waarbij niet alleen de schipper-eigenaar belangrijk is, maar ook de andere familieleden. Wijdere verwantschapsnetwerken zijn van belang, omdat de bedrijven of rederijen, dan wel de bemanningen van de boten vaak zijn samengesteld op basis van verwantschap. Met andere woorden, behalve het familiebedrijf is ook de *bemanning* een belangrijke sociale, economische en culturele invloed op de bedrijfsvoering. Economische *rationaliteit* is in veel gevallen een kwestie van sociale *relationaliteit*.
2. de vraag naar de duurzaamheid van de geëxploiteerde bron, i.c. platvis. In de literatuur wordt wel gesproken van het visserijsysteem, waarin behalve het menselijk systeem bijvoorbeeld het natuurlijk systeem en het managementsysteem zijn begrepen (Charles, 2001). Hierin gaat het erom, dat wij leren hoe vissers, in tegenstelling tot de staat, ambtenaren of biologen de verbanden zien. Vissers hebben andere ideeën over management dan biologen. Het gaat hier niet om 'de waarheid', maar om de vraag hoe vissers denken over duurzaamheid van de platvisvisserij. En om de verschillen tussen de noodzakelijk gestroomlijnde en simplificerende perceptie en waardering van de natuur of de vissoorten van de staat (zie Scott, 1998) en die van vissers. Centraal in ons gebruik van begrippen als livelihood en familiebedrijf is het feit dat deze in verband staan met diverse andere sociale, economische en bestuurlijke netwerken en instituties op verschillende niveaus van de samenleving. Vanuit een kottervisser en zijn gezin en bemanning dient dan ook een koppeling te worden gemaakt naar het dorp en zijn instituties (bijvoorbeeld kerk), de regio, het nationaal niveau van de Nederlandse staat (regelgeving, wet en bestuur, Biesheuvel-groepen, beroepsorganisaties en economische, financiële en sociale netwerken/instituties) en het internationaal niveau (EU-regelgeving).

In navolging van de stelling van Jan Douwe van der Ploeg dat het landbouwbeleid uitgaat van de 'virtuele boer' (Ploeg 2001) kunnen wij stellen dat het visserijbeleid uitgaat van 'de virtuele visser' op zijn kotter. In tegenstelling tot de praktijk van alledag, waar er verschillen zijn tussen schipper en bemanning, tussen de familierelaties op de boot en op de wal en tussen de haven en in de kerk.

Individuele motivaties van vissers worden niet alleen gevormd in wisselwerking met de motivaties van hun vrouwen en familieleden, of deze nu in of buiten het visserijsysteem werkzaam zijn. Maar ook door hun perceptie van hun waardering en plaats als lid van de Nederlandse en Europese samenleving (civil society). Van belang is hier of vissers zich al of niet gemarginaliseerd voelen door wetenschappers, de EU/de staat of door andere bur-

gers in het spanningsveld tussen de staat, de markt en duurzame visserij. Hierbij is ook de wisselwerking tussen de nationale besluitvorming en EU-besluitvorming en de economie van het visserijbedrijf aan de orde. Externe druk kan verschillende reacties veroorzaken, wat mede afhankelijk is van een gedeelde *identiteit* van de vissers of *identificatiemogelijkheden* met anderen, zoals de verdere visserijsector, boeren, de verwerkende industrie in Nederland, of collega's buiten Nederland.

In het algemeen gaat dit onderzoek uit van vissers-eigenaren binnen hun familiebedrijven als actoren, als rationele, doelgericht handelende individuen. Het gaat er dan om welke rationaliteit de hunne is, anders dan de staat. Er bestaat dus niet één resultaat maar meerdere. Rationaliteit wordt gevormd in de wisselwerking tussen de individuele actoren, hun percepties, livelihoods en institutionele omgeving.

Een tweede consequentie van deze benadering is, dat 'normen en waarden' niet kunnen worden gebruikt als een duidelijk af te bakenen onderzoekscategorie. Er kunnen geen uitspraken gedaan worden, in de trant van 'de' Urker visser vindt dit en 'de' Texelse vindt daarentegen iets anders. Het is niet wenselijk vissers letterlijk te vragen naar hun normen en waarden inzake samenwerking met andere vissers of met overheidsinstanties. De antwoorden zouden te algemeen zijn en weinig verklaren omtrent hun feitelijke gedrag. Bovendien is het een valse aanname dat er zoiets bestaat als 'de' normen en waarden van 'de' kottervissers-eigenaren. Omgekeerd is het zo dat het stereotyperend en misleidend kan zijn als er algemene uitspraken gedaan worden als 'de eigenaren van grotere schepen zijn meer bereid tot samenwerking met de overheid dan de eigenaren van kleinere schepen.' Zelfs indien zo'n uitspraak gedaan kan worden als resultaat van kwantitatief-statistisch onderzoek, dan moet men zich afvragen wat dit inhoudelijk, kwalitatief betekent voor het feitelijke gedrag. Zo'n uitspraak leert namelijk niets over de emotionele, culturele, sociale of economische waarden die vissers hechten aan een specifieke vorm van samenwerking met bepaalde partners en partijen of aan samenwerking in het algemeen (een norm: samenwerking is goed). Om hierin goed inzicht te verkrijgen zijn andersoortige vragen nodig die kwalitatieve gegevens opleveren door middel van interviews met open antwoord categorieën.

In dit onderzoek is dit gedaan door intensief 19 vissers-eigenaren¹ te interviewen. De vissers werd gevraagd naar verscheidene onderwerpen waarvan verondersteld werd dat ze met elkaar samenhangen. Het onderzoek levert beschrijvende en verklarende uitspraken op (zie hoofdstuk 3 t/m 8). Deze kunnen niet als gelijkwaardig (kwantitatief) bij elkaar opgeteld worden, maar met elkaar geven ze wel een bepaald (kwalitatief) beeld.

De belangrijkste samenhangende onderwerpen zijn personalia, familiebedrijf, sociaal netwerk, beleid en instituties, duurzaam vissen, controle en handhaving, en beroepswaardering. Deze onderwerpen kunnen ingepast worden in het volgende methodologisch kader.

¹ Vissers zijn doorgaans moeilijk te bereiken. In het weekend heeft men de meeste kans, maar dan zijn er ook verjaardagen, voetbalwedstrijden en is er de zondagsrust. Van de daadwerkelijk (random) aan de telefoon gekregen vissers wilde zo'n 60% meewerken. Er is wel gelet op verdeling noord (9)/zuid (10) en Federatie (12)/vissersbond (7). Het aantal vissers heeft te maken met de methode van onderzoek. Naast de 19 vissers zijn er 8 gatekeepers of sleutelinformanten geïnterviewd.

Onderzoekselementen verder uitgewerkt

In het bovengenoemde livelihood-model worden vijf verschillende soorten capital assets ofwel goederen, kwaliteiten, eigenschappen, kennis, deugden onderscheiden: natuurlijk, sociaal, menselijk, fysiek en financieel 'kapitaal.'

Natuurlijk kapitaal

Natuurlijk kapitaal omvat de soorten en hoeveelheden vis waar vissers zich op richten; De vissoorten die als belangrijke voedsel- of economische bron worden onderscheiden. Maar ook de kenmerken van de zee, zoals temperatuur, diepte, stromingen en seizoenen.

Menselijk kapitaal

De kennis van en het inzicht in het ecologische gedrag, plaats en tijd van voorkomen, enzovoort van de vissen en de door vissers onderscheiden vissoorten zijn onderdeel van het menselijk kapitaal (human capital) van de vissers.

Hun ecologische kennis, bijvoorbeeld over voortplantings- en migratiegedrag en de plaats in de voedselketen (pollutie) van de vissoorten, waterkwaliteit, enzovoort, maken hiervan ook deel uit. Hoe meet een visser de kwaliteitsverbetering of -vermindering van de *stock*? Is er verschil in kennis (analytische kennis) tussen de verschillende vissers-eigenaren, bijvoorbeeld. Degenen die in een rederij werken of particulier? Heeft dit met leeftijd of ervaring te maken (praktische kennis)? De vragen in dit onderzoek hebben vooral betrekking op het begrip duurzaamheid en of het mogelijk is duurzaam te vissen.

Het is van betekenis of deze kennis is gebaseerd op andersoortige waarneming en interpretatie van de 'realiteit' van bijvoorbeeld die van biologen of ambtenaren, zonder dat er een waardeoordeel wordt gehecht aan het 'waarheidsgehalte' van dergelijke kennis. In de literatuur wordt dan gesproken van meervoudige realiteiten (*multiple realities*, Long, 1997:2).

Onder deze vorm van kapitaal vallen verder de technische bekwaamheden, het opleidingsniveau en de toepassing van professionele kennis door de visser, zelfs zijn gezondheid en capaciteit om hard te werken of zijn levenswijze te verbeteren, zijn onderdeel van het menselijk kapitaal.

Sociaal kapitaal

Nauw hiermee verbonden is het zeer omvangrijke sociale kapitaal. Hieronder wordt verstaan de verwantschapsrelaties, sociale netwerken, vertrouwensrelaties met mensen, lidmaatschap van groepen (buiten de familie) en het vermogen van vissers-eigenaren om een goede bemanning bijeen te krijgen, en toegang tot de administratieve en politieke besluitnemers. Bijvoorbeeld het feit of de bemanning bestaat uit mannen tussen wie een nauwe familierelatie bestaat dan wel mannen die geen directe familierelatie hebben en elkaar niet langs die (verwantschaps)lijnen vertrouwen, beïnvloedt de efficiëntie van de vangst of zelfs de afzet van de gevangen vis. Het is belangrijk hierbij niet alleen een beeld te krijgen van de mannelijke vissers-eigenaren, maar ook te kijken naar de rol van (hun) vrouwen en overige familieleden in dit geheel. Deze klasse van gegevens is zeer uitgebreid. Naast bloed- of aanverwantschap kan ook een soort sociale verwantschap een rol spelen, namelijk die op basis van gemeenschappelijk wonen in hetzelfde dorp of het feit dat men in dezelfde schoolklas heeft gezeten of tot eenzelfde sportclub behoort. Charles (2001) stelt dat het moeilijk is om de sociale categorie van de vissers goed af te bakenen en

te karakteriseren.

Hoe homogeen is die categorie? Een belangrijk element in het sociale kapitaal zijn de processen van besluitvorming. Besluitvorming in de publieke sfeer, maar ook de besluitvorming tussen leden van het huishouden en de bemanning, en in wijdere verwantschap en sociale netwerken en instituties spelen een belangrijke rol. Juist omdat deze laatste zich onttrekt aan (publieke) waarneming, is het van belang hierbij de motivaties en overwegingen van alle betrokken partijen te onderzoeken. De rol van vrouwen die weliswaar niet zelf actief in de vangst betrokken zijn, maar indirect in het visserijsysteem wel actief zijn, mag hierbij niet worden genegeerd. Wat zijn de economische alternatieven, mogelijkheden en lasten (onderwijs, aspiratie volgende generatie, aanvullende werkgelegenheid gezinsleden, financiële verantwoordelijkheid ouders, enzovoort) en hoe worden die ingeschat op de middellange termijn (risico factor)? Een laatste element in het sociale kapitaal is de waardering van de vissers van hun positie in de maatschappij, tegenover andere vissers en tegenover niet-vissers. Voelen zij zich uitgesloten, opzij geschoven, in welke zin en door wie, of voelen zij zich volwaardig lid van de (burger)maatschappij? Waar ligt het zwaartepunt van hun loyaliteit - en onder welke omstandigheden - bij andere vissers in Nederland of Europa, bij hun dorp, bij de Nederlandse natiestaat? Het is belangrijk inzicht te krijgen in de plaats die vissers zichzelf toedenken in de maatschappij en de steun van netwerken, instituties en overheden die zij hier al dan niet voor krijgen.

Fysiek kapitaal

Fysiek kapitaal omvat de materiële en technische capaciteit van kotter, vangst-, verwerking en transporttechnologie, markt en afzet infrastructuur.

Financieel kapitaal

Financieel kapitaal ten slotte omvat de financiële inkomsten uit verkoop, sparen, lenen en krediet, inclusief de financiële regelingen die getroffen worden met familie en bemanningsleden die het mogelijk maken (of belemmeren) bepaalde levenswijzen te realiseren. Het is vooral belangrijk inzicht te krijgen in de processen en keuzes die leiden tot het aangaan of voortduren dan wel verbreken van financiële relaties met bepaalde instanties of personen, niet alleen de uitkomsten van die processen en keuzes.

Op basis van deze onderzoeksopzet is een vragenlijst met 67 vragen ontworpen (zie Bijlage A). De hierboven beschreven kapitalen komen niet allen in dezelfde mate aan bod. De nadruk in dit onderzoek ligt op natuurlijk, menselijk en sociaal kapitaal. De vragen zijn in een gesprek tussen de visser en de interviewer aan de orde gekomen. De antwoorden op deze vragen vormen het basismateriaal waarmee de onderzoeksvragen beantwoord worden.

Omdat de mening en verwoording van de vissers van belang zijn om achter hun kennis, ervaring, normen en waarden te komen, zijn in de hoofdstukken 3 t/m 8 veel citaten uit deze interviews opgenomen. Telkens staat een citaat van een visser tussen aanhalingstekens, het volgende citaat is dus van een andere visser. Per onderwerp komen niet iedere keer 19 verschillende vissers aan het woord. Te veel overeenkomstige meningen weergegeven zou de leesbaarheid verminderen. Voorafgaand aan de citaten, die ingedeeld zijn naar onderwerp, zijn samenvattende en analyserende blokken tekst gevoegd.

3. Profiel geïnterviewde vissers

3.1 De situatie in het voorjaar van 2003

De vissers en sleutelinformanten zijn in het voorjaar van 2003 (februari, maart, april) geïnterviewd. Op dat moment was er onduidelijkheid over de nieuwe Europese zeedagenregeling in het kader van het kabeljauwherstelplan en over de gereserveerde licenties die plotseling afgeschaft zouden gaan worden. Daarnaast was het nog niet duidelijk of de scholruil met Denemarken door zou gaan. Verder waren de garnalenvissers en de Nederlandse Vissersbond begin van het jaar opgeschrikt door de uitspraak van de NMA (Nederlandse Mededinging Autoriteit). Garnalenvissers en handelaren werden vanwege onderlinge en transnationale afspraken beboet. Hierover is nog steeds een discussie en een juridisch gevecht aan de gang. Vissers gaven aan dat hun financiële positie zwakker was dan voorgaande jaren. Zij hadden moeite te investeren en de meesten stelden het even uit.

Volgens *Visserij in Cijfers 2002* zag de Noordzee-kottervloot in 2002 haar opbrengsten dalen met 17% en kwam het nettoresultaat negatief uit op 4 miljoen euro. De gemiddelde besommingen van alle kottergroepen ontwikkelden zich negatief en de resultaten verslechterden. 'Na een relatief gunstig 2001 en een lange periode met positieve resultaten is 2002 daarmee een slecht jaar geworden' (Taal, 2002:3).

3.2 Kenmerken geïnterviewde vissers

Er zijn 19 vissers geïnterviewd van 18 visserijbedrijven. Zij wonen verspreid langs de kust en op Urk. De bedrijven bezitten samen 26 schepen: 20 boomkorkotters en 6 eurokotters of anders. Drie kotters varen onder buitenlandse vlag. Het oudste schip is 30 jaar oud en het jongste kwam in 2003 in de vaart. De leeftijd van de vissers varieert van 62 jaar tot 30 jaar oud. Zij hebben allen visserijonderwijs genoten. Alle vissers zijn gehuwd op een na, hij woont samen. Op twee na hebben allen kinderen. De visserijbedrijven zijn familiebedrijven, die al generaties tot de familie behoren (tabel 3.1).

Tabel 3.1 *Indeling geïnterviewden naar generatie*

Generatie	Aantal
Tweede	5
Derde	7
Vierde	4
Vijfde	1
Langer	1

Ook uit de samenstelling van de bemanning blijkt het belang van de familie in het bedrijf (tabel 3.2).

Tabel 3.2 Indeling geïnterviewden naar samenstelling bemanning

Bemanning	Aantal
Voornamelijk familie	12
Geen familie	6

Het visserij familiebedrijf kent verscheidene rechtsvormen (tabel 3.3).

Tabel 3.3 Bedrijfsvormen

Bedrijfsvorm	Aantal
VOF	8
CV	2
BV	7
Eenmanszaak	2

Alle bedrijven zijn lid van een Biesheuvelgroep die gerelateerd is aan de landelijke vereniging waar men lid van is. De verdeling naar lidmaatschap van de landelijke vissersvereniging is weergegeven in tabel 3.4.

Tabel 3.4 Lidmaatschap landelijke visserijvereniging

Lidmaatschap	Aantal
Federatie	12
Vissersbond	7

De meeste vissers zijn hervormd of gereformeerd, de helft van de geïnterviewde vissers gaat 's zondags naar de kerk (tabel 3.5).

Tabel 3.5 *Religie en kerkbezoek*

Religie	Aantal
Protestant*	15
Geen	4
Totaal	19
Waarvan kerkbezoek	9

* Nederlands Hervormd, Christelijk Gereformeerd, Gereformeerd.

Voor de meeste vissers is het bedrijfsinkomen in 2003 te krap om te kunnen investeren (tabel 3.6)

Tabel 3.6 *Bedrijfsinkomen in relatie tot investeren*

Bedrijfsinkomen	Aantal
Goed (genoeg)	6
Te krap	12
Stagneert	1

Het quotabezit wordt verschillend beoordeeld (tabel 3.7).

Tabel 3.7 *Quotabezit*

Quotabezit	Aantal
Goed	2
Voldoende	10
Onvoldoende	7

Voor de meeste geïnterviewden is het nodig quota bij te huren (tabel 3.8).

Tabel 3.8 *Quotahuur naar de mate waarin quotahuur wenselijk wordt geacht*

Quotahuur	Aantal
Nodig	10
Weinig/ruil	4
Niet nodig	5

Slechts een minderheid kan quota verhuren (tabel 3.9).

Tabel 3.9 *Quota verhuur*

Verhuur	Aantal
Niet	14
Wel (of ruil)	5

Niemand vist zijn quota voor de volle 100% op (tabel 3.10).

Tabel 3.10 *Opgeviste quota*

100% opgevist	Aantal
Niet	14
Nagenoeg	5

4. Familiebedrijf

4.1 Familiebedrijf en bemanning

De invloed van de familie op het bedrijf hangt onder andere af van het aantal mede-eigenaren in de familie. Wanneer er een bedrijf is met varende volwassen opvolgers, dan hangt het van de oudere generatie aan de wal zelf af hoeveel invloed zij (nog) hebben. Sommige vissende leden van een familie hebben als ideaal een eigen schip en een eigen bedrijf, zodat de familie invloed beperkt wordt tot het eigen gezin.

- 'De invloed van de familie wordt minder, maar met moeite, mijn moeder wil veel zelf doen.'
- 'Nee, die invloed is niet zo groot, ik doe wat ik wil. Ik ben de schipper. Er is wel overleg natuurlijk. Mijn vrouw doet de boekhouding, ze komt uit een vissersgeslacht. Maar ze mag niet bij de familiebedrijf vergaderingen zitten, dat vindt ze niet leuk.'
- 'Ik bespreek zaken met vader en moeder, maar hier samen met mijn vrouw is de kern van het bedrijf.'
- 'Mijn hele gezin denkt mee over het bedrijf, gewoon aan tafel, ze kunnen er goed over meepraten.'
- 'Ik vind gelukkig begrip van mijn vrouw. Daar doe je 't voor, voor je gezin, voor je opvolger. Dat motiveert je.'

Het familiebedrijf in stand houden is belangrijk voor vissers. De meeste kottervissers vissen met familieleden als bemanningsleden, aangevuld met niet bloedverwanten. De spil van het visserijbedrijf is naast de eigenaren de bemanning. Een goede bemanning is essentieel voor een visserijbedrijf. 'Een schipper is niets zonder zijn bemanning.'

Kwaliteiten van een goed bemanningslid zijn hard en zelfstandig kunnen werken, meer dan één taak zelfstandig kunnen uitvoeren en zelf zien wat er gedaan moet worden:

- 'Goed de handen kunnen en willen gebruiken. Ook moet hij willen werken.'
- 'Een goed bemanningslid moet zien wat er moet gebeuren.'
- 'Op een bemanningslid moet je kunnen bouwen. Ze moeten wel voor hun eigen mening uitkomen. Hij moet goed voor zijn werk zijn; handenarbeid. Ook moet hij wat voor het bedrijf overhebben en meedenken.'
- 'Boeten is erg belangrijk, evenals wachtlopen. Een machinist moet goed zijn voor de motor.'
- 'Het moet iemand zijn die niet alleen voor het geld vaart.'
- 'Hij moet zelfstandig kunnen werken en initiatief hebben. Hij moet het werk zien.'
- 'Hij moet zelf het werk zien, je moet ze niet alles hoeven zeggen. Wel moet ik zeggen dat de kwaliteit in de afgelopen jaren is verminderd.'

Zelfstandigheid wordt geprezen, maar ook het idee dat teamspirit belangrijk is prevalent, de bemanning moet op elkaar ingespeeld zijn.

- 'Het moet met anderen klikken.'
- 'Iemand kan niet goed in de groep liggen, dan gaat hij zelf weg.'
- 'Bij ons loopt het nog niet zo goed, omdat de bemanningsleden nog niet helemaal op elkaar ingespeeld zijn. Dat duurt jaren.'

Schippers zien voor zichzelf een rol in het creëren van een goede sfeer aan boord door goed met de bemanning om te gaan.

- 'Goed met bemanning omgaan, niet hiërarchisch zijn, wel overtuigen en overleggen.'
- 'Goed met bemanning omgaan. Iedereen in zijn waarde laten. Ieder heeft zijn eigen kwaliteiten. Dat moet je waarderen en naar luisteren. Gezelligheid is ook belangrijk.'

Toen het met 'de economie goed ging' hadden de bedrijven meer moeite hun bemanning te behouden. Het werk aan de wal lokte. Bovendien blijkt dat er een verschuiving in opstelling ten opzichte van het werk heeft plaatsgevonden.

- 'Zij zijn ook kleine zelfstandigen, ze zoeken een goed bedrijf uit, de verdiensten moeten goed zijn en de sociale omgeving moet goed zijn. Zij hebben er invloed op of we vrijdag middag wel of niet werken.'
- 'Het is moeilijk om bemanningsleden te houden. De concurrentie is groot. Eentje ging bijvoorbeeld bij iemand anders varen die een nieuw schip had. Je kunt je gedrag aanpassen zodat ze minder snel weggaan. Ik ben bijvoorbeeld soms te direct. Ze durven me ook niet te zeggen waarom ze weggaan of waarom ze niet tevreden zijn.'
- 'Personeel vasthouden, de sfeer aan boord goed houden. Ik geef een gespecificeerde loonbrief; ook de quotuurkosten laat ik zien, openheid en doorzichtigheid is belangrijk. Wederzijds vertrouwen, bijvoorbeeld de machinist zelfstandig laten werken. Ik doe mijn best voordelig in te huren.'
- 'Je moet goed met je personeel omgaan. Bijvoorbeeld bij stilliggen (niet vissen) wel geld geven, maar dan moeten ze wel aan boord klussen. Wij kregen bijvoorbeeld vergoeding vanwege de kabeljauwstilligweken. Dat moet je dan delen met je bemanning, dat moet volgens de maatschap. Niet iedereen doet dat. Wij gaven een voorschot. Dat is goed met je personeel omgaan.'
- 'We hebben een goed quotum en ook een satelliet-tv aangeschaft voor de bemanning. Het gaat dus erg goed, er is gezelligheid.'
- 'Het is niet moeilijk om bemanningsleden te houden, het ligt aan de verdiensten en aan de sfeer aan boord.'
- 'Ik heb geen angst bemanning te verliezen, als ze het beter kunnen krijgen, moeten ze maar gaan. Ik ben goed voor hen en zij zijn goed voor mij. Ik heb een betere beloning ingesteld.'

Op de vloot is een aantal bedrijven vanwege het tekort aan (Nederlandse) bemanning overgegaan op Poolse bemanningsleden. De geïnterviewden oordeelden niet positief over deze ontwikkeling.

- 'Als er Polen aan boord zijn dan willen er geen Nederlandse vissers meer bij. Het is dan moeilijk goede bemanning te krijgen. Het is het begin van het einde van je bedrijf. Goede schepen trekken goede bemanning aan. Ons bedrijf heeft goede

verdiensten en vroeg naar huis is ook mooi, niet de hele zaterdag ook nog eens aan boord aan de haven werken. Zaterdag is er voor mijn gezin.'

- 'Ik heb geen zin om Polen in te huren, er zijn dan communicatieproblemen. De hele week aan boord gedurende 24 uur. Ik ben via mijn zoon op de visserijschool relaties aan het opbouwen voor een toekomstige bemanning.'

Een belangrijke kwaliteit van de schipper is zijn bemanning aan boord te houden door een goede sfeer te creëren, fair te zijn, rekening met hen te houden, maar ook door goede bedrijfsresultaten te hebben.

- 'Je moet op het onderste regeltje letten, het gaat niet om veel vis vangen, als je dan veel onkosten hebt schiet je er niks mee op. Binnen je quotum gericht vissen, dat is goed. (Quota) huren is te duur, daar schiet je niks mee op.'
- 'Goed inzicht hebben in vangsttechnieken, netten, waar te vissen.'
- 'Je moet met mensen om kunnen gaan, vis kunnen vangen, menselijk zijn, iedereen in z'n waarde laten.'
- 'Een goede schipper vangt veel en maakt weinig stuk (qua motor en netten). Vertrouwen is ook belangrijk.'
- 'Een schipper moet genoeg verdienen en hij moet verantwoording kunnen dragen en overleggen met de bemanningsleden. Verder is het belangrijk dat een schipper de spullen goed voor elkaar heeft.'
- 'Verantwoordelijkheidsbesef hebben en goed verdienen. Een goede stek vinden en de netten op orde houden.'
- 'Zorgen voor weinig onkosten en veel besommen. Wij zijn met z'n vieren aan boord, drie bemanningsleden mag ook op een eurokotter, de bemanning vindt dat ook fijner, vier. Bemanningen kijken naar elkaar, er wordt veel gelogen op zee. Ze informeren vrijdag naar de besommingen. In de bruto opbrengsten zit weinig verschil, netto wel.'

4.2 Bedrijfsbesluiten

De belangrijkste bedrijfsbesluiten worden meestal door de schipper zelf of door de schipper en de mede-eigenaren genomen, zoals quota verhuur/aankoop/verkoop; investeringen. Waar te vissen wordt door de schipper besloten op basis van zijn ervaring en informatie. Ook voor eventuele illegale acties is de schipper de eindverantwoordelijke. Vakanties en dergelijke worden in het algemeen wel met de bemanning samen besloten. Schippers zeggen wel te overleggen met de bemanning, onder andere over quotumhuur, maar nemen zelf de besluiten.

- 'De schipper beslist waar ze gaan vissen en wanneer en is ook verantwoordelijk voor eventuele illegale dingen. Investeringen en huur van quota wordt binnen de familie besloten; dat is iets voor de walmensen.'
- 'Vakanties overleggen we gezamenlijk met de bemanningsleden.'
- 'De bemanningsleden kunnen wel met ideeën komen, maar de schipper beslist uiteindelijk.'

- 'De bemanning wil betrokken worden, maar beslissingen moeten door de schipper genomen worden. Je moet ook weer niet te veel vragen, je moet er feeling voor hebben, ze nemen liever geen verantwoordelijkheid. We zijn 4/5 dagen 24 uur op elkaar aangewezen en zitten op een kleine ruimte.'
- 'Ik overleg alles, behalve het gebruik van binnenkuilen. Dat is de verantwoordelijkheid van de schipper alleen. Binnenkuilen gebruiken we alleen met hoge golven, anders vang je niets, de koppen steken dan door de mazen heen en worden onthoofd.'
- 'Ik doe alles in overleg met de bemanningsleden.'

5. Het sociale netwerk van vissers: contacten en invloed

5.1 Op zee en in de haven

Vissers worden op verschillende wijze en in verschillende mate beïnvloed door hun collega's, hun organisaties, instituties, gemeenschap, familie en godsdienst. Volgens een informant kijken vissers naar andere vissers, ook naar de omvlaggers. Een Urker visser heeft als buurman een 'Deen, Engelsman, Noor, Belg, Duitser' tegenwoordig. Dus niet alleen op zee, ook thuis in het dorp, in de straat. Voor omvlaggers gelden andere regels. Vissers beweren dat de invloed van collega-vissers niet zo sterk is. Ze doelen hierbij vooral op illegaal gedrag, ze zouden zich hierin niet laten meeslepen. Wel houden ze elkaars bedrijfsontwikkelingen en de besommingen goed in de gaten. Men realiseert zich dat brutobesommingen en nettobesommingen twee verschillende dingen zijn. Het gaat niet om veel vis vangen, maar om vis die veel waard is tegen lage kosten te vangen. Bovendien wil men binnen het quotum vissen. Vissers zijn op zee concurrenten van elkaar. Men maakt het elkaar moeilijk te weten te komen waar 'goede visserijen' zijn, door middel van een spraakvormer op de marifoon. 'Goede visserijen' worden alleen doorgegeven aan familie die ook een schip binnen hetzelfde bedrijf heeft of aan een clubje collega's waar men altijd mee opvist, of aan helemaal niemand.

- 'Collega's spreek ik op de haven. Invloed van anderen is er op het gebied van techniek en besomming en investeringen, dan letten we op elkaar. Maar met betrekking tot het zich niet aan de regels houden is dat zeer beperkt, dat komt heel veel minder voor. Ook zijn de boetes hoog, bijvoorbeeld binnen de mijlen vissen in België is zwaar beboet. Wij doen dat niet.'
- 'In de havens ontmoet ik collega's. Ik ben lid van de groep "jonge vissers"; wij promoten de visserijschool, schreven een groenboek; er was weinig animo voor. Ik heb geen problemen met andere (buitenlandse, omvlaggers) vissers, als er genoeg quotum is zeker niet. Wij proberen alles goed te doen.'
- 'Ik vis met 3 collegaschepen op, en heb contact via de marifoon, we kruipen bij elkaar, drie weten meer dan een. Op de haven heb ik weinig contact. Andere vissers onderscheid ik naar techniek en vissoort: haringvissers, rondvissers enzovoort. Ik word niet meer beïnvloed door het gedrag van anderen. Ik wil geen boetes meer. Ik bepaal m'n eigen koers. In de jaren tachtig deden we ook mee aan het grijze circuit. 5 jaar erna kreeg ik nog bekeuringen. Ik heb er netto niets aan overgehouden, dan leer je het wel af.'
- 'In het weekend zijn we collega's, door de week concurrenten. Op de marifoon zitten spraakvormers, zodat goede visserijen alleen aan bepaalde vrienden doorgegeven worden. Ik vertel een goede visserij alleen aan mijn broer, niet aan de rest. We helpen elkaar wel als er problemen zijn. Ik deel vissers in naar quotum. Veel schol dat zijn Urkers en omvlaggers. Tongvissers vissen ergens anders, op de zuidelijke Noordzee.'
- 'Ik heb contacten op zee met de marifoon. 't Gaat over vissen, je moet niet te veel

doorgeven, ik zeg niet alles. Iedereen doet wel eens iets dat niet mag, er zijn gradaties; je hebt kleine vissers en grote. Je weet dat sommige vissers meer verdienen, maar dat heeft geen invloed op mij. De vissersgemeenschap is afgunstig, ze kijken erg naar elkaar, we hebben weinig voor elkaar over. Ik ben er niet mee bezig met wie 't meest verdient. Ik wil het gewoon goed doen, maar ik ben makkelijk er zijn er die nooit tevreden zijn. Ik wil bewust vissen, binnen de regels. Daardoor heb ik gemiddeld minder verdiensten. Als je te veel pk hebt en met nauwe netten vist ja dan verdien je meer, maar dat wil ik niet.'

- 'De strijd om te overleven is erger geworden. Vroeger hielpen we elkaar, maar nu zeggen we niets tegen elkaar en draaien het hoofd om.'
- 'Op zee zien we veel andere vissers en ook in de havens. Daar zie je ook waar veel vis zit en dan overleggen we met elkaar en bellen. In Scheveningen en IJmuiden zijn ze open. Wij vissen in hetzelfde gebied als jullie. In Vlissingen zijn veel grote schepen en die gedragen zich veel teruggetrokken. Ook op Goeree en in Stellendam zijn ze geslotener. Als de regels zo blijven dan wil ik ook omvlaggen. Toch wil ik zo lang mogelijk in Nederland blijven.'
- 'We hebben een eigen groep; schepen van dezelfde kracht, allemaal Texelaars. We zien elkaar ook aan de wal. We kennen elkaar van school of hebben bij elkaar gevaren. Met dat groepje vissen we samen en houden contact met elkaar via een scrambler.'
- 'Ik ga mijn eigen gang. Ik kijk soms met een scheef oog naar omvlaggers, het steekt. Ik moet zuinig zijn met mijn quota, zij niet.'
- 'Ik heb contact met andere eurokotters, niet met de grote, maar met ongeveer 20 Goereeërs. Vergelijking is dan mogelijk. Wij vissen tussen 0-12 mijl en daarbuiten. Wij vissen vooral tong en schol, geen garnalen, wijting en kabeljauw.'
- 'Ik heb geen concurrentiegevoelens.'
- 'Ik voel me beconcurrerd door oneerlijke vissers. Het buitenland laat oneerlijke vissers hun gang gaan. Daar wordt veel gedoogd.'

5.2 Biesheuvel-groepen en de landelijke verenigingen

De Biesheuvel-groepen worden over het algemeen zeer gewaardeerd. In de vissersgemeenschap wordt co-management als positief ervaren en men ervaart de invloed van de groepen op het gedrag van vissers als positief. Men is zeer tevreden over de mogelijkheid quota te kunnen ruilen/huren en (tot voor kort) extra dagen te verwerven. De landelijke verenigingen en hun invloed op beleid en op de visser worden minder positief beoordeeld. Men pleit voor een andere organisatiestructuur, maar men realiseert zich ook dat dit moeilijk te realiseren is in de nabije toekomst. Veel vissers beoordelen de informatievoorziening van de landelijke verenigingen wel als zeer positief.

- 'De invloed van de groepen is groter dan van de Federatie. Het is heel positief, er is een groter draagvlak voor dan voor de Federatie of voor de Vissersbond. Door quotabeheer is er een sterke binding met de achterban. Je gaat je bedrijfsvoering op quotabeheer en zeedagen aanpassen. Groepen kunnen ook optreden.'
- 'Ik ben zelf bestuurslid van een landelijke vereniging en een Biesheuvel-groep. Maar een landelijke vereniging is te beperkt in z'n mogelijkheden. PO's zijn de Biesheuvel-

groepen van de toekomst. Regionale PO's moeten blijven bestaan, er is te veel verschil tussen de regio's om te fuseren. Niet een landelijke PO, nee regionaal en naar vissoort.'

- 'Ik word niet goed door de landelijke vereniging vertegenwoordigd. We zijn nu zelf verantwoordelijk, dan kan je net zo goed lidmaatschap opzeggen. Er moet een vereniging komen op landelijk niveau. Een paar PO's. Misschien moet het Productschap Vis het gaan doen. De Federatie en de NVB weg en dan een nieuw gekozen bestuur met een indeling naar vissoort en techniek, per indeling een bestuurslid. Voor informatie over de regelgeving is de NVB goed.'
- 'De Federatie heeft wel voordelen. Je hoort wat meer; wat er bijvoorbeeld te koop en te huur is. Mijn vader gaat altijd naar de jaarvergadering. Op het internet kijk ik ook op de site van de Vissersbond.'
- 'Voor informatie over de visserijwetgeving en dergelijke ga ik naar Nooitgedacht, maar ik ga ook gerust naar Meun (Federatie) en PO oost (Federatie.); die zitten hier op het dorp.'

Organisaties hebben een gebrek aan macht om wezenlijk invloed uit te oefenen op het gedrag van vissers en bestuurders zitten (te) stevig in het zadel, is de klacht. Vissers zelf zijn daarentegen weer erg individualistisch. Er is gebrek aan visie en lef en er zou belangenvestringeling zijn op bepaalde gebieden. Volgens de jongere vissers is er verjonging nodig.

- 'De vertegenwoordiging door verenigingen kan beter. Liefst een vereniging, maar vissers zijn zo individualistisch, alle neuzen een kant op krijgen is moeilijk. Bindende regels opleggen, dat zou goed zijn. Maar de organisaties hebben geen macht en geen echte sancties. Een vereniging gaat nog jaren duren, bestuurders willen hun positie behouden.'
- 'Er is wrijving tussen huurders en verhuurders (van quota). Het bestuur van de PO's zit aan de verhuurzijde. De huurkant is minder vertegenwoordigd. Het bestuur van de PO bestaat uit grote contingenthouders en divanvissers. De besturen van de verenigingen en groepen geven te weinig tegengas.'
- 'Ik vind verjonging nodig. Ze staan niet echt open voor de mening van de jongeren. Maar een 'jonge vissersgroep' is ook geen oplossing. Er is al zoveel verdeeldheid in de visserij.'

De voorzitters van de verenigingen zelf worstelen ook met de organisatiestructuur. De sector wordt kleiner dus twee branche organisaties is veel. De twee verenigingen hebben recentelijk een intentieverklaring opgesteld om op een aantal punten samen te werken. Bijvoorbeeld over het verstrekken van informatie via een gezamenlijke nieuwsbrief, en over het verdelen van de afspraken, zodat de voorzitters niet iedere keer met z'n tweeën aanwezig behoeven te zijn. Een idee is groepen bij elkaar te voegen in een PO structuur, en dan een Federatie van PO's naar regio. Een andere suggestie is dat het Productschap Vis een centralere rol zou moeten vervullen. Ook het idee van een transnationale Noordzee platvis organisatie, als een soort Biesheuvelgroep Noordzee, werd genoemd. Maar tegelijkertijd twijfelt deze informant: 'Leg het *Visserijnieuws*, *Fishing news*, en de *Belgische Visserijkrant* naast elkaar en je ziet dat ze niet op een lijn zitten.'

5.3 Sociaal leven: Gezin, Vissersgemeenschap, Dorp en Godsdienst

De modernisering van de samenleving gedurende de tweede helft van de vorige eeuw in Nederland en Europa, is ook merkbaar in de visserij. Jonge mannen, maar ook ouderen, vinden het prettig om het weekend thuis te zijn. Ook hun vrouwen en moeders hechten meer belang aan het gezinsleven en aan het sociale leven, met de man erbij.

Werk is belangrijk maar een leven buiten de visserij ook. Vroeger leek het leven alleen uit vissen te bestaan, nu is het gezinsleven en vrije tijd een factor van betekenis. Schipper-eigenaren moeten hier rekening mee houden.

- 'Voor de bemanning, om ze te houden, is het belangrijk vroeg binnen te zijn. Vrijdagochtend zijn we al om 5 uur thuis. Ze hebben een sociaal leven, hobby's; dat had je vroeger niet, nu wel.'
- 'De beleving van het sociale leven van nu en vroeger is anders; het is nu belangrijker.'
- 'Mijn vader moet er erg aan wennen dat ik graag vroeg binnen ben, ik ben graag thuis.'

Terwijl er een duidelijke waarde wordt toegekend aan de familie, en het gezins- en sociale leven op de wal, wordt de invloed van de dorps- of vissersgemeenschap op de besluitvorming in de familie en het gezin niet sterk benadrukt door de geïnterviewden. Toch is de besluitvorming niet geïndividualiseerd, want de familie blijft belangrijk, zoals we hierboven zagen. Urk kent nog wel een sterke vissersgemeenschap. Voor de vissers op Urk en ook voor andere vissers is hun godsdienst belangrijk en vormt voor een deel hun normen en waarden patroon. Oudere vissers (niet alleen van Urk) noemen het meedoen aan het 'grijze circuit' in de jaren tachtig als een voorbeeld van gedrag dat conflicteerde met hun normen en waarden.

- 'De vissersgemeenschap is belangrijk hier op Urk er is een verbondenheid, je weet een hoop van elkaar. Dit is sterker tussen vissers dan met andere dorpsgenoten. Nu is er 10 à 12% visser hier op Urk dat was 40 jaar geleden 50% (16.000 inwoners). Godsdienst is belangrijk voor de moraal. Ik kon het grijze circuit moeilijk verantwoorden. Maar het idee was doorgaan sjoemelend, of met ons bedrijf stoppen. Als ik het over kon doen deed ik het niet zo.'
- 'Ongelovigen spreken van geluk. Ik ben gelovig en spreek van zegeningen. Een ander heeft soms meer zegeningen, daar mag je niet afgunstig om zijn. Ik heb ook zo mijn principes, bijvoorbeeld op zondag niet voor 12 uur 's nachts vissen. Er zijn vissers die verhuren hun quotum en zetten de vis zwart weg, daar ben ik principieel op tegen. Twintig jaar geleden kon je niet anders dan grijs ook wegzetten, anders ging je failliet.'

- 'Ik moet een goed rentmeester zijn. Ik kan regels niet met voeten treden. God heeft meer invloed op de natuur dan biologen. Goed rentmeesterschap is belangrijk: de boomkor is goed voor de commerciële vissoorten, kijk de scholbox eens, daar is geen leven. Door de boomkor is er een goede flora en fauna ontstaan voor de platvis, daar moet je goed mee omgaan. Bijvoorbeeld niet met te veel pk vissen.'
- 'Je moet je aan de regels houden. Ik heb geen binnenkuilen, vis niet in de scholbox, want dat kan ik niet verantwoorden tegenover de Here God. Ik ben het weekend thuis. Ik hou de rustdag in ere. Ik ben kerkelijk. Ik mis daardoor besomming.'

Volgens een Urker informant (dominee) 'zijn vissers van oudsher jagers en zij vonden dat ze alleen aan God verantwoording moesten afleggen voor hun daden. De gedachte dat de overheid ook het een en ander in de melk te brokkelen heeft gaat er daarom maar moeilijk in.' In het verleden zijn wel gewetensvragen waar vissers mee worstelen onderwerp van discussie geweest in Urker kerkelijke kring, bijvoorbeeld over hoe je moet omgaan met een logboekformulier met daarop de zinsnede 'naar waarheid ingevuld.' Deze zin werd dan door de vissers doorgestreept, zodat ze op deze manier geen gewetensproblemen meer hadden.

Ten tijde van de quota-ontduikingscrisis heeft de kerk van deze informant het heilige avondmaal een keer uitgesteld, eerst moesten de interne spanningen tussen de Urker visserskerkleden uit de wereld geholpen zijn voordat gezamenlijk aan tafel kon worden gegaan.

Over het algemeen speelt de kerk niet zo'n actieve rol in het reilen en zeilen van de visserij. Meestal lossen de vissers conflicten en dergelijke zelf wel op, 'daar moeten we de dominee niet mee lastig vallen.'

Er zitten slechts een paar vissers in de kerkraad, want het werk van een visserman is moeilijk te combineren met het werk voor de kerkraad. Urk is op de visserij aangewezen, iedereen is er op de een of andere manier wel bij betrokken. In de Kerkraad worden visserijzaken besproken. Bij huisbezoeken komen problemen naar voren, die vervolgens in de kerkraad besproken worden. De kerkraad kan dan een bepaald beleid uitstippelen. De secularisering in de rest van Nederland is voorlopig nog aan Urk voorbijgegaan. Wel is vergeleken met vroeger geld belangrijker geworden.

Een begrip als rentmeesterschap speelt wel een rol in het handelen en denken, maar liever zouden ze dat op een eigen wijze willen invullen in plaats van dat de overheid dat voor ze bepaalt, aldus de dominee. Deze schets over de Urker visser is voor een deel ook van toepassing op de rest, en dan vooral de ouderen, van de protestantse vissersgemeenschap in Nederland. In de protestantse gemeenschappen stond ten tijde van de verzuiling, soevereiniteit in eigen kring hoog aangeschreven, dit is in de laatste decennia door sterker overheidsop treden minder mogelijk.

5.4 Identificatie

Als vissers zich al identificeren met een groep dan is het vooral met boeren.

- 'Ik identificeer me een beetje met boeren, qua levensbeschouwing en organisatievorm.'
- 'Boeren oogsten. Dat doen wij ook, maar dan op zee. De manier van werken lijkt op die van ons, ook qua levensbeschouwing.'

Ook een andere informant (vissersvrouw) meent dat vissers zich het meest identificeren met boeren, vanwege de quotering en andere beperkingen. Dat is allemaal ongeveer dezelfde periode begonnen. Eerst 'vooruit boeren, groter worden', en nu moet het weer kleiner en minder, het is dezelfde ontwikkeling.

6. Beleid en instituties

6.1 Ministerie

Over het contact met het ministerie zijn vissers kort: er is geen contact. Het contact loopt via de organisaties, maar of er noemenswaardige invloed van de organisaties op het beleid is wordt sterk in twijfel getrokken. Een informant van een van de landelijke verenigingen stelt dat de relatie met het ministerie slecht is:

'Er is geen vertrouwensrelatie met LNV. Ik wil een duurzaam vertrouwen. In het verleden was het beter. Er is een snelle wisseling van personen. Het lijkt wel de filosofie van het ministerie te zijn dat een ambtenaar geen relatie mag opbouwen met de sector. Ik heb er wel begrip voor dat ze soms hard moeten zijn, je moet een ondernemer geen valse hoop geven. Ze moeten aan ons ook een meerjarenplan vragen, een structuurnota met daarin de visie van de visser, kortom meer zakelijkheid en meer eisen. Ze staan niet achter ons, ze doen niks, er is geen vertrouwen mogelijk. We moeten met elkaar samenwerken, LNV en vissers, we moeten geen vijanden zijn.'

Een informant van de andere landelijke vereniging is het hier mee eens:

'Afstand tussen vissers en overheid is groter geworden. Bij de directie visserij is het net een carrousel, zoveel veranderingen. De huidige directeur is als een onbekende, er is te veel afstand. Slechts één ambtenaar zit er al jaren, hij is de enige constante factor. Als hij weggaat is het helemaal niks meer.'

Vissers zijn ook van mening dat de invloed van vissers en vissersverenigingen op het ministerie en beleid te gering is. Het ministerie luistert liever naar het RIVO, de politiek, en naar milieuactivisten, en in de EU hebben ze geen invloed, aldus de vissers.

- 'Maar het ministerie luistert te weinig naar de Federatie, het ministerie heeft een doof oor. Het RIVO moet ook meer luisteren naar de vissers, vissers hebben ook een bestandsopname. Vissers denken ook aan de toekomst, maar er is geen vertrouwen in vissers.'
- 'Het ministerie luistert liever naar de milieuactivist dan naar de visserman die er veel van weet.'
- 'Ik ben bang dat de invloed van milieuorganisaties groter wordt. Die Greenpeace spotjes zijn stemmingmakerij. De politiek heeft een grote invloed op de visserij. De dans om de quota is een grote koehandel. Het heeft niks met bestanden te maken. Vissers die vissen met de nauwste mazen bijvoorbeeld, krijgen de meeste zeedagen..!'

- 'Ik heb er (ministerie) weinig contact mee, Nederland vecht niet genoeg in de EU-politiek.'

6.2 Oordeel beleidsmaatregelen

Op allerlei beleidsmaatregelen, zoals het kabeljauwherstelplan, de nieuwe zeedagen regeling, maaswijdte, scholbox en dergelijke is veel gedetailleerde kritiek. Er is ook algemenere kritiek over de onduidelijkheid van het beleid en het gebrek aan overleg.

- 'Op het beleid is geen peil te trekken, je kan niks en je mag niks. Ik heb geïnvesteerd in brutotonnen (gereserveerde licenties) en nu is dat opeens weer afgeschaft. Iedere keer is het anders. Je probeert te plannen, maar dan verandert alles weer.'
- 'De regels komen er ineens en je weet van niets. Met die regels moet je het dan ineens doen.'
- 'Europese regelgeving wordt soms snel door je strot geduwd.'

Vissers zijn ook van mening dat de neveneffecten van bepaalde maatregelen niet voorzien worden, en dat er ook later onvoldoende op gereageerd wordt.

- 'Het kabeljauwherstel plan fietst door het Biesheuvel-groepen systeem heen. Daarom gaat het nu een beetje minder. De dreiging van een TAC-vermindering zit er weer aan te komen. Visstandbeheer is noodzakelijk, maar de uitvoering ervan is niet altijd bedrijfsvriendelijk.'
- 'Zeedagen bijvoorbeeld moeten gewoon afgesteld worden naar quotum. Techniek bijvoorbeeld: bij 4 meter boomkor, dan proberen ze meer te vangen door zwaardere kettingen. Twinriggen heeft tot gevolg dat er meer ondermaatse vis gevangen wordt: meer discards. Met de pulskor vang je meer...'
- 'We moeten minder vissen, maar ik ben nog nooit zoveel op zee geweest, en de vangsten zijn minder. Technische maatregelen kunnen ook beter. Die tonnen zijn onzin, de grootte van het schip heeft niets te maken met de vangsten. Aan te veel pk doen ze niks.'

Bovendien houden andere landen zich niet aan het GVB.

- 'De quotering werkt niet, het is verkeerd beleid. Het visserijbeleid vanuit Brussel werkt gewoon niet. Andere landen overtreden quoteringsregels, dat zie ik. Engeland, Denemarken, Schotland hebben allemaal ook 180 zeedagen nu, maar tot voor kort gewoon 365. Nederland heeft allang zeedagen. Harmonisatie van regels en controle is belangrijk.'

Regels zijn volgens vissers vaak onwerkbaar.

- 'In Duitsland slaan we 84 mm netten aan. Ik vis niet met binnenkuilen maar wel met touwtjes om de maatse vis te vangen. Ik doe het met tegenzin, 80 mm is compromispolitiek. Het wordt ons zo moeilijk gemaakt... 80 mm is te wijd om tong te vangen, het is wetenschappelijk bewezen. Ik gebruik 84 mm + touwtjes; het effect is dat je er te veel jonge kleine tong mee vangt. Met 70 mm is dat niet het geval. Nu verdelg ik veel, daar baal ik van. Het is echt een voorbeeld van een onwerkbaar regel.'
- 'Je zou minimaal een 5 jaren quotum (TAC) moeten hebben. Investeren in schepen is

nu moeilijk... Een sterke visserijorganisatie zou sancties op moeten kunnen leggen en zeedagen moeten beperken en regelen, niet alleen de overheid.'

6.3 Legitimiteit instituten

Vissers trekken de deugdelijkheid van bepaalde instituten in twijfel. Het ministerie maakt zich niet sterk voor de sector, het RIVO heeft geen goede onderzoeksmethoden. Het Productschap Vis werkt niet. Toch zijn de meningen over deze instituten niet unaniem.

- 'Het draagvlak voor de EU en het GVB is minder ofwel nihil. Ook tussen de landen onderling gaat het minder goed... Ik weet niet hoe het te verbeteren is, het moet begrijpelijker, meer praktijkgericht. Tien jaar geleden was het beter! Er is nu te weinig lobby. Faber was niks, Braks, van Aartsen en Odink waren goed. Zij waren bedrijfsgericht. Een sterk ministerie is belangrijk.'
- 'Het beleid is niet toegesneden op de praktijk. De Tridens (onderzoekschip RIVO) zit op de verkeerde plekken. De Directie Vis is te ver weg, dat gaat via de NVB. Het is storend dat ze aan het eind van het jaar quota "vinden" terwijl je dan net duur bij gehoord hebt...'
- 'Ik heb de indruk dat ministeries in andere landen meer in de weer zijn voor de sector dan hier.'
- 'Het Productschap is verloren geld. Het werkt niet, ze doen niets, maar je moet er wel geld voor betalen. Biologen zijn ook overbodig, want de visstand kun je zien aan de hoeveelheid vis die er op de afslagen komt.'
- 'Bij het RIVO moeten ze meer luisteren naar de visserlui. Zij (biologen) worden sneller geloofd, want ze weten het mooi te verwoorden, want ze hebben gestudeerd. Vissers denken alleen maar aan hun eigen portemonnee, wordt gezegd.'
- 'In andere landen zoals België, heb je het gevoel dat het ministerie er voor hen is, terwijl het hier lijkt of ze je van de Noordzee af willen hebben.'
- 'PV doet z'n best, ministerie weet ik niet. RIVO? Ik ben gestopt met het F-project. Hun methode van onderzoek is niet goed. Ze willen alles weten. Als wij iets voorstellen dan is het "ja, maar..." Ze gaan heel erg hun eigen gang.'

Niet alle vissers zijn negatief er zijn ook positievere geluiden:

- 'Het Productschap is positief. Je ziet niet echt wat ze doen, maar ze doen wel degelijk goede dingen. Het RIVO helpt je veel. Je kan er terecht met vragen over de maaswijdtes en het krimpen enzovoort.'
- 'Het Productschap vind ik positief. Langstraat heeft ons veel brokken bespaard. Bij het RIVO doen ze hun best, ze hebben het vaker goed dan mis. Ze bekijken het op een kundige manier.'
- 'Over het Productschap en het RIVO ben ik positief, we zitten in het F-project.'
- 'De voorspellingen van het RIVO met betrekking tot tong zijn goed, ze hebben een goede bestandsopname van de één jarigen en van de schol ook. Maar soms denk ik wel eens dat het doel de middelen heiligt. Wetenschap is de religie van biologen.'
- 'P-vis, daar kan je buiten, ze zouden meer moeten doen dan nu. Voor het RIVO stel ik me open, biologen gaan mee aan boord bij mij. Maar hun manier van onderzoeken

is verkeerd. Ze houden met allerlei omstandigheden geen rekening.'

6.4 Rechtvaardigheid

Vissers zijn van mening dat bepaalde procedures rechtvaardiger kunnen, zoals het harmoniseren van de controle en regelgeving in de EU. Een rechtvaardiger controle in Nederland wordt ook vaak genoemd. Bovendien zou de stem van de organisaties beter moeten doorklinken in het beleid.

- 'Het beleid kan rechtvaardiger worden door visserijorganisaties als gelijkwaardig met andere instituten te beschouwen.'
- 'Rechtvaardige uitvoering van controle is nodig. Wij zijn voor te veel pk gepakt, maar aan de anderen doen ze niks! Het heeft ons 100.000 gulden gekost om het schip aan te passen. Bij de Eurokotters worden er vier gepakt maar de rest niet!'
- 'Biologen zullen nooit zeggen: "sorry, we waren fout"'
- 'Er moet harmonisatie van regelgeving komen. In Nederland mag bijvoorbeeld de schaar minimummaat 23 cm zijn, in Duitsland mag het weer minder zijn.'
- 'De EU is te ver van mijn bed. Een lokale aanpak is beter. Er moet wel evenveel controle zijn in de EU. Wij worden vaak gecontroleerd. Dat steekt die ongelijkheid.'

6.5 Inspraak

De klacht is dat er niet naar vissers geluisterd wordt en dat er geen inspraak is. Vissers zijn zelf van mening allerlei oplossingen aan te kunnen dragen voor de diverse problemen. Zij zien wel dat er verdeeldheid is binnen hun gelederen en dat dat niet erg gunstig is.

- 'De betrokkenheid van het ministerie met ons leven is klein. PV werkt achter de schermen, maar ik merk er niks van. RIVO luistert niet, ze zeggen van wel. Er moet onderzoek gedaan worden maar er moet ook geluisterd worden naar ons. Er is genoeg vis als je er verstandig mee omgaat. De visserijdruk moet kleiner, via zeedagen en via een kleinere vloot. Er is geen inspraak, er wordt niet echt geluisterd. Ze doen alsof om een klein beetje vertrouwen te behouden.'
- 'Het ministerie luistert niet, zij hebben een hekel aan vissers. Ze werken niet samen met vissers. RIVO, hun belang is daar te blijven zitten. Ze moeten rapporten schrijven als het slecht gaat blijven ze aan het werk. Vissers krijgen de schuld.'
- 'Er is weinig inspraak, maar: 10 vissers, 10 meningen. Er is te veel verdeeldheid, er zijn ook nieuwe groepen: "jonge vissers" en vinvis, dat moet allemaal samen gaan.'
- 'Er is hier geen inspraak ze luisteren niet. Op Brussel hebben we weinig invloed.'

- 'De wetten worden gemaakt, je hebt er totaal geen invloed op. Er is te veel bureaucratie in Europa. Instanties werken langs elkaar heen; Rijkspolitie, AID (bijvoorbeeld met de vaarlijn en de scholbox, die zijn niet goed op elkaar afgestemd). We weten niet wat er gaat gebeuren. Er is te veel onzekerheid ook over de regels voor volgende jaren.'
- 'We doen mee aan het F-project. Alles staat op schijf. Maar ik wil garanties. Ik wil mijn geheime visplekken niet prijsgeven. Het is een manier om in contact te blijven met biologen. De Scholbox is van ons afgenomen. Nu liggen we op plekken die niet "natuurlijk" zijn voor ons (Urkers). Alle vlagschepen liggen nu op de doggersbank.'

6.6 Biesheuvel-groepen

Over de Biesheuvel-groepen wordt positief geoordeeld. Er is meer rust in de sector, ruilen en huren loopt gesmeerd. Quota worden in de eigen groep te koop aan geboden en niet eens altijd aan de hoogst biedende. Tussen de regels door valt op te maken dat er een aantal zaken minder is dan een paar jaar geleden, zoals het maken van visplannen en het beheer van de zeedagen (andere regelgeving per 2003). Ook worden er geen jaarverslagen gemaakt aldus een informant. Er is sociale controle, maar overheidscontrole blijft nodig. Men durft (nog) geen uitbreiding van verantwoordelijkheden aan. 'Niet voor de EU-troepen uitlopen' aldus een informant.

- 'De Biesheuvel-groepen nu nog niet uitbreiden. We kunnen niet buiten de nationale overheid. Controle blijft nodig, het juridische draagvlak is te klein nu.'
- 'In de Biesheuvel-groepen is de huur goed geregeld. Zeedagen zijn niet meer transparant. Wat wel en niet mag is niet meer duidelijk, bijvoorbeeld: wat is het aantal zeedagen nu? Het is niet officieel.'
- 'Biesheuvel-groepen werken goed voor ruilen en huren (van quota), zo kan iedereen blijven vissen. Heb ik kabeljauw nodig dan wordt dat geregeld, en het ministerie regelt de ruil met het buitenland, PO's hebben hier invloed op.'
- 'Visplannen maken is niet meer zo duidelijk geregeld in de Biesheuvel-groepen. Huren is belangrijk in de groep Delta zuid. Het wordt niet aan de hoogst biedende gegeven.'
- 'Ik ben erg tevreden over de Biesheuvel-groepen. Vooral het huren en verhuren werkt erg goed. Alleen de zelfcontrole werkt niet.'
- 'De Biesheuvel-groepen zouden nog groter kunnen. Het buitenland zou er ook in moeten.'
- 'Sinds de Biesheuvel-groepen hebben we meer verantwoordelijkheid. We controleren elkaar zonder boetes te geven, het wordt gewoon onderling opgelost. De laatste paar jaar zijn er geen boetes meer gegeven, want er vinden eigenlijk geen overtredingen meer plaats.'
- 'Over de Biesheuvel-groepen ben ik erg positief, want het werkt regulerend. Het is niet meer ieder voor zich met het quotum. Ook werkt het positief op de prijsvorming. Er is meer rust op de vloot. Ook verhuren en huren is makkelijker geworden'
- 'Door de groepen ben ik goed op de hoogte van de regelgeving. De groepen zitten op een lijn.'
- 'Groepen zijn goed, er is nu rust in de tent. Huur/verhuur is het hele jaar mogelijk.

Zeedagen, jammer dat we die niet meer kunnen regelen. Ik vind dat we groepsverantwoordelijkheden niet verder moeten uitbreiden, niet te veel vrijheid geven vanwege de kans op misbruik ervan. Controle door de overheid is nodig.'

6.7 Gewenste contact en invloed

Een betere samenwerking tussen overheid en organisaties is gewenst in de ogen van vissers.

- 'Lijnen tussen beleidsmakers en de praktijk moeten korter worden. Nu is alles het resultaat van compromissen.'
- 'Er is te weinig overleg vanuit het ministerie met de organisaties. We moeten ons altijd verdedigen. Het zou beter zijn als ze zouden zeggen: kijk dit zit eraan te komen wat vind je ervan, is het reëel, is er een alternatief? Leefbare regels zijn nodig.'
- 'Een betere samenwerking met de overheid is belangrijk. Beleid moet meer praktijkgericht, meer op de actualiteit van het vissen gericht worden.'
- 'Er is ook veel meer overleg nodig, dan wordt het beter. Rechtstreeks overleg tussen het ministerie en de groepen/PO's over zeedagen, licenties, eurokotters. Regionaal toepassen en aanpassen. Dit kan nu soms informeel met een ambtenaar op het ministerie en met de AID.'

Vissers vinden dat hun organisaties beter moeten worden.

- 'Het bestuur van verenigingen moet verjongen. Daardoor krijg je betere inspraak. Meer de achterban raadplegen dan nu. Het Groenboek uitvoeren. In kadercursussen investeren, ook voor vrouwen.'
- 'De Federatie en de NVB kunnen over ongeveer 5 jaar samen. Zo'n nieuwe organisatie moet democratisch worden gekozen, een bestuur dat maximaal 2x een periode van 5 jaar zit. We kunnen meer invloed op het beleid krijgen door overlegorganen, meer gewicht in de schaal krijgen. Niet alleen advies geven, maar ook beslissingsrecht hebben.'
- 'Beleidsmakers moeten meer naar vissers luisteren. Ze moeten iets consequenter zijn en zorgen voor een rechtvaardige uitvoering van de controle. Er moet een duidelijke afgevaardigde komen, die onafhankelijk is.'

Voorts zou er meer geleerd moet worden van de praktijk van het vissen, vooral door biologen, aldus de vissers.

- 'Ze moeten vertegenwoordigers uit de visserij om hun mening vragen. Biologen zouden een paar weken mee aan boord moeten gaan. Er is enorm veel wijting, terwijl zij zeiden dat er niets is. Soms hebben ze wel gelijk, alleen ze vissen vaak op plaatsen waar nooit vis zit.'
- 'Ik zou wel meer invloed willen hebben op het beleid, bijvoorbeeld: laat de biologen met de visserman meegaan in plaats van dat ze het zelf gaan onderzoeken. Als ze komen, dan gaan ze kijken naar de flora en fauna. Maar aan de andere kant, denk ik niet dat ze er iets mee gaan doen, ze luisteren niet naar de visserman.'
- 'Ja, ze moeten meer naar de praktijk luisteren, de regels zijn soms gewoon niet uit te voeren. Bijvoorbeeld de maaswijdtemeting; niemand weet wat precies de regels zijn.'

Sommige vissers geven aan zelf ook te willen veranderen.

- 'De publieke opinie is nu te negatief, die moet omgebogen worden, door meer begrip te kweken, door betere voorlichting, een beter begrip voor onze bedrijfsuitvoering krijgen. Zelf moeten we milieutechnisch ook vriendelijker worden.'
- 'Ik wil wel meer invloed, ja. Bijvoorbeeld in het eerste kwartaal collectief maar drie dagen vissen (per week) om kuitzieke schol te sparen. Economie en ecologie moeten meer in balans.'

7. Duurzaam vissen

7.1 Wat is duurzaam vissen?

Voor de Directie Visserij is duurzame visserij op de commerciële visbestanden prioriteit nummer een. Er zijn TAC's en quota voor veel commerciële vissoorten ingesteld. Wanneer een bestand onder de voorzorgswaarde komt of dreigt te komen wordt er een herstelplan ontworpen (kabeljauw en schol). Het ministerie stimuleert en ondersteunt onderzoek naar alternatief vistuig (pulskor) en bijvoorbeeld het F-project, waarvan het de bedoeling is dat vangstgegevens van vissers gebruikt worden voor biologisch onderzoek. Er is debat over discards, over beschermde gebieden, en over zo weinig mogelijk bodemberoering. Het ministerie wil dat het bedrijfsleven eigen verantwoordelijkheid neemt inzake duurzame visserij en het herstel van sommige bestanden. De meeste vissers hebben een beeld van wat duurzame visserij betekent. Toch is het een relatief nieuw begrip voor de meeste vissers. Ecologische visserij is een minder bekend begrip.

In de omschrijvingen van vissers zelf, blijkt duurzaam vissen een mix van betekenissen te bevatten. Duurzaam vissen heeft niet alleen met de visstand te maken, maar het begrip heeft ook een morele (religieuze), economische, sociale, ecologische, technologische, toekomstgerichte en beleid connotatie.

- 'Duurzaam vissen heeft te maken met de lange termijn. Een duurzame visser houdt zich zoveel mogelijk aan de regels;- denkt mee aan de toekomst op visserij en sociaal economisch gebied; maakt aanpassingen op visserij en economisch gebied, zoekt bijvoorbeeld als de boomkor niet meer te handhaven is een alternatief. Ik wil wel graag duurzaam vissen, maar kan dat niet altijd om bedrijfseconomische redenen. Ik ben bijvoorbeeld sceptisch over gepropageerde duurzame visserijmethoden, zoals twinrig en staand want, je vangt er veel vis mee, maar is dat biologisch positief, duurzaam?'
- 'Een duurzame visser maakt geen overtredingen, heeft weinig onkosten, en besomt veel. Je moet ook duurzaam willen vissen en niet alleen voor je gemak vissen, geen binnenkuilen gebruiken dat is te veel kleine vis mee vangen.'
- 'Duurzaam vissen is op marktwaardige vis vissen met zo weinig mogelijk discards. Een zo hoog mogelijk prijs bereiken, een zo gunstig mogelijk rendement krijgen. Op de grillen van de natuur heb ik geen invloed. Mijn bijdrage aan duurzaamheid is zo weinig mogelijk discards veroorzaken, dat is een besparing. Je vist om je bedrijf in stand te houden.'
- 'Een duurzame visser beperkt zich in de kuitzieke periode bijvoorbeeld zoals garnalenvissers doen: zich collectief beperken in de aanvoer.'
- 'Een duurzame visser is niet een grote visser, maar een gemoedelijke visser.'
- 'In een duurzame visserij moeten de binnenzakken worden uitgebannen. Het gaat om de lange termijn. Zonder binnenzakken kan het water beter door het net. Ook zal de prijs van vis omhoog gaan, doordat je minder kleine vis vangt en de kleine vis de tijd heeft om groot te worden. Ecologische visserij is "biologisch".'
- 'Een paar jaar terug stond de term 'duurzame visserij' in het Visserijnieuws. Ja, mis-

schien zal het wel even moeilijk worden in het begin, maar daarna krijg je er wel wat voor terug. Je kunt niet zeggen tegen iemand 'gebruik geen binnenzakken', want dan vallen ze je aan. Als je met 4.000 pk vaart, moet je wel binnenzakken gebruiken anders trek je alles er doorheen, wordt er gezegd.'

- 'De visserij is zelf duurzaam, de vis herstelt zichzelf, maar het zou nog beter kunnen worden door beter beleid.'
- 'Ik weet het niet. (Zijn vrouw zegt dat het 'investeren in de toekomst' is.) Als je binnen je landelijke quotum blijft, zit je goed. De schepen zijn goed om beheerst te vissen.'
- 'Duurzame visserij is elektrisch vissen, alle maatregelen eigenlijk: maaswijdtes, scholbox, zeedagen. Het doel ervan is dat je het langer volhoudt.'
- 'Duurzame visserij betekent dat de kleinkinderen ook nog kunnen vissen.'
- 'Iemand die verstandig omgaat met de visbestanden, dat is een duurzame visser. Iemand die niet meer vist dan nodig is. Er moet voldoende aanwas voor de toekomst zijn.'
- 'Duurzame visserij is dat we kunnen vissen van maandag tot vrijdag, dat we een goede weekbesomming maken. We zijn uitgebreid, is dat duurzaam? Twee schepen gaat nog, vijf is te veel, maar neven bij elkaar aan boord dat gaat niet.'
- 'Het belang van duurzaam vissen is dat je zoon naar zee kan. We zijn gelukkig van het grijze circuit af.'
- 'Ik wil dat mijn zoon kan zeggen, ik kan lekker vissen, lekker besommen en ben gelukkig. Mag van mij part met 150 dagen.'

7.2 Is duurzame visserij mogelijk en hoe staat het met de visstand?

Duurzaam vissen is om allerlei redenen moeilijk te realiseren. Vanwege bedrijfseconomische redenen, beleidsonzekerheid, verschillen van inzicht over de juistheid van de regels en dergelijke.

- 'Ik kan de redeneringen van het RIVO over de visstand goed volgen, ik heb contact met ze en begrip voor ze. Wij willen onze zoon en kleinzoon ook een bestaansrecht geven, een toekomst in de visserij geven. Dat is het belangrijkste. En als er een visstand heel slecht wordt dan verandert de verhouding in de zee en stellen we ons daar op in. Dan gaan we daar weer mee verder, daar loop ik niet voor weg. Economisch gezien is het moeilijk om duurzaam te vissen. We zouden een periode steun moeten krijgen om bijvoorbeeld met wijdere mazen te vissen of met alternatieve methoden, om over de drempel naar een betere stand te komen.'
- 'Er zou een duurzaam beleid moet komen. Nu investeer je soms in duurzaamheid op basis van beleid en dan wordt het afgeschaft, bijvoorbeeld in licenties. Stel je investeert in quota en dan wordt het afgeschaft, nou dan wordt het oorlog. Het ministerie moet meewerken aan een goede "onderste regel (nettoresultaat) + toekomst".'

- 'Er is vaak verschil in inzicht tussen vissers en overheid. De 80 mm mazen laten de 24 cm vis (matse vis) door voor 60%, daarom gebruiken ze binnenkuilen. Zelf probeer ik het zo goed mogelijk te doen, legaal te vissen, geen binnenkuilen en geen ondermaatse vis. Wij vissen 83/85 mm om er zeker van te zijn niet onder 80 mm gemeten te worden. Als de AID een slechte bui heeft meten ze slecht.'

Er zijn vissers die voor hun niet-duurzame gedrag uit komen, terwijl ze tegelijkertijd melden dat er te veel gedoogd wordt.

'Ik gebruik binnenkuilen bij slecht weer, alleen dan, daar heb ik geen gewetenswroeging over. Bij mooi weer dan moord je ze uit. Dan vang je alles, discards. Bij slecht weer kan het wel, dat wil de bemanning ook, je besomt meer, 100 a 200 kg meer met binnenkuilen bij slecht weer, dat is zo'n 1.500-2.000 euro waard. Nu zijn er te veel grote schepen, dus te veel pk. Zij moeten vissen voor de bank. Er wordt te veel gedoogd. Het is moeilijk om terug te gaan naar minder. De sprotvisserij is de schuld van de slechte kabeljauwstand.'

Als je je aan de regels houdt, dan vis je duurzaam en je aan de regels houden is wel mogelijk.

- 'Duurzame visserij kan altijd, als je je aan de regels houdt tenminste, dan moet het goed komen. De regels moeten wel afgestemd worden op de boomkor. Platvis is heel anders dan rondvis.'
- 'Ik vis volgens de regels, dus duurzaam, we bakken thuis wel eens ondermaatse vis (20 of zo), maar dat is onschuldig.'
- 'Ik ben tegen zwarte vis, vissen in de mijlen en de gesloten gebieden en Eurokotters met te veel pk. Dat haalt de prijs naar beneden, maar de laatste jaren gaat het beter. Iedereen gaat wel eens een streepje te ver. Je moet je aan de regels houden. Maar soms is het moeilijk omdat het net krimpt bijvoorbeeld.'

Men suggereert ook aanvullingen waardoor duurzaam vissen beter mogelijk wordt, zoals elektrisch vissen, kleinere schepen, minder schepen, ondermaatse vis levend over boord en een betere controle. Het begrip duurzame visserij wordt vaak in samenhang met bedrijfseconomische mogelijkheden gebruikt.

- 'Duurzaam vissen kan als iedereen zich normaal aan het quotum houdt en niet met binnenzakken vist. De boomkor is duurzaam, want langs de randen van bijvoorbeeld de scholbox is heel veel vis te vinden. Gesloten gebieden zijn onzin. Elektrische visserij in plaats van de boomkor zou misschien nog beter zijn voor de schelpdieren. Toch denk ik niet dat de wekkerkettingen slecht zijn, want er wordt nog zoveel niet bevist. Een voordeel van elektrisch vissen is ook dat je minder brandstof gebruikt. Dat is beter voor het milieu en ook voor de portemonnee.'
- 'De vangst hetzelfde houden. De onkosten van het schip moeten naar beneden gaan (olie enzovoort), dan hoef je ook niet méér te vissen. Het heeft te maken met de schepen zelf. Kleinere schepen zijn minder uitgelegd. Een kleinere motor, maar wel dezelfde vangstcapaciteit behouden. Een ander type schip bouwen, met dezelfde trekkracht. Twinrig vissers zijn duurzame vissers. Wij denken ook vooruit. Af en toe moet je het gewoon omploegen. Als je je tuin niet aanharkt, groeien er toch ook geen bloemen? Het maakt niet uit of er geen zeesterren meer zijn, het gaat toch om de consumptie van vis?'

- 'Schelpdieren behouden is een voorbeeld van ecologische visserij. Ik heb daar aan meegedaan. Een andere manier is: water op het schip om de ondermaatse vis in leven te houden, vroeger gingen ze kapot. Ook is het belangrijk om van de kreeften maar een poot eraf te halen in plaats van twee, dan groeit die ene weer aan. Als je ze toch van boord zet, kun je dat beter levend doen. Het is ook belangrijk om netjes te zijn, de schepen schoon te houden. Jongeren zijn beter voor het schip, schoner. Het RIVO heeft verteld over duurzame en ecologische visserij.'
- 'De scheepsmotoren moeten terug naar de 1.000 en 1.500 pk en eurokotters moeten echt 300 pk zijn. Een weekend verbod op bepaalde stekken is ook duurzaam, minder pk en kotters kleiner. De capaciteit op de Noordzee is nu te groot.'
- 'Het is mogelijk om duurzaam te vissen, ik denk dat het dan veel beter wordt met de prijzen. Een goede controle is belangrijk, een felle controle, ook met slecht weer, bijvoorbeeld door nog meer controleschepen erbij te nemen.'

Niet iedere visser maakt zich zorgen over de visstand. De natuur heb je namelijk niet in de hand, de natuur is raadselachtig.

- 'Ik maak me geen zorgen over de visstand, die fluctueert. Je hoeft in de natuur niet te veel in te grijpen en te beperken. Er is een golfbeweging. Als je geen brood ermee kan verdienen dan hou je van zelf wel op. De natuur herstelt zich op onverklaarbare wijze. Ik vind dat je je aan de technische maatregelen moet houden, op binnenkuilen zou je de doodstraf moeten zetten. Bij slecht weer zet je een kuil in dan wordt 80, 75 mm. 80 Mm kost dan te veel tong. Door die 80 mm is het moeilijk, 75 mm is beter. Die 80 mm is er al heel lang. Ik vis niet binnen de 12 mijl en in de scholbox. De scholbox levert niet op wat men verwachtte.'
- 'De zee is nog niet leeggevist en geloof maar als we dat zouden kunnen, hadden we het allang gedaan. De tong laat zich niet opsporen. En als er minder zijn, dan vang je ook de laatste niet. Bijvoorbeeld: op de bodem die veel beroerd wordt, zou helemaal geen leven meer zijn. Dan zou de Noordzee allang zo dood als een pier zijn. Dus zo slecht is het blijkbaar niet (bodemberoering). Saneren is goed geweest; voor de overblijvers wordt het beter.'
- 'Ik denk dat de natuur heel veerkrachtig is, zij kan in korte tijd herstellen van een deuk. De winter van 1962 was zeer streng, er was geen vis daarna, twee jaar later was er een overvloed! Nu is de kabeljauw slecht, dat komt wel weer goed. Het komt niet door vissers.'
- 'Nu zijn er weer kleine kabeljauwen, Tong was van de winter niks, nu zijn ze er weer volop. De scholstand is ook wisselvallig, ineens zijn ze er weer. Het is raadselachtig.'

Toch zien vissers de visstand achteruitgaan, maar is dat de schuld van vissers vragen zij zich af. Als het de schuld van vissers is, zijn dat vooral 'andere' vissers die dit veroorzaken. Verder wordt klimaatverandering en het gebrek aan fosfaten nogal eens genoemd als veroorzaker van een lagere visstand. Een visser zei klip en klaar:

- 'Er is overbevissing en overcapaciteit in het boomkorsegment.'

- 'De visstand is niet overweldigend goed. Maar de regels maken het erger. Het gevolg van de EU zeedagen is dat iedereen voor de kust ligt te vissen. De natuur verandert, eerst had je in januari kuitzieke schol, nu in november, de temperatuur van het water is veranderd, is hoger. Je moet de Noordzee bevissen anders gaat 'ie dood, kijk maar naar WOII, daarna was er geen vis. Ploegen is goed. De bokkenvisserij bestaat nog steeds. Duurzame visserij is een diverse visserij, niet iedereen hetzelfde. Als iedereen een beetje inlevert kunnen mijn kleinkinderen ook nog vissen.'
- 'De lage visstand, wordt niet veroorzaakt door de visserij, maar door: minder fosfa-ten, de scholbox (gaat alles in dood), en er is veel haring, die eet de scholkuit op. Haring moet opgevist worden.'
- 'De natuur hebben we niet in de hand. We moeten rentmeester zijn. De lage stand van de kabeljauw komt door klimaatverandering en door de haring, die eet de kabeljauw kuit. Slechte schol vangsten worden veroorzaakt door de 3.000-pk'ers. We moeten zoveel meer moeite doen om die vis te vangen. De scholstand is slecht; tong is stabiel; de schol wordt te intensief bevestigd. De kotters zijn te groot, ze hebben te veel pk. En dan die nieuwe zeedagen daardoor vissen ze dicht bij huis, ze maken geen verre reizen meer. Ook de omvlaggers blijven gewoon hier vissen. Vroeger had de zee meer rust. Nu zijn we 45 weken op zee, vroeger waren dat 37 weken.'

8. Controle en handhaving

8.1 Visie van een AID-informant¹ over de huidige stand van zaken

De quota- en zeedagenregeling worden redelijk goed nageleefd. De controle op de maaswijdte is problematisch doordat het resultaat van de metingen afhangt van hoe het meetinstrument gehanteerd wordt door de controleur en of er gewicht aan gehangen wordt. 'Brussel' zou een eenduidig meetinstrument moeten ontwikkelen. In de praktijk is er overigens weinig discussie tussen vissers en de AID over de metingen omdat men wederzijds bekend is met de problematiek en er op een flexibele wijze mee kan worden omgegaan.

Grotere problemen zijn er met binnenkuilen en andere slimmigheden om de kleinere visjes toch aan boord te krijgen. Deze praktijken zijn zeker geen uitzondering in de sector. Vissers verzinnen steeds nieuwe slimmigheden, bijvoorbeeld met touwtjes het net onder water aantrekken, deze knappen bij het ophalen, de controleur ziet alleen de touweindjes en heeft dus geen bewijs voor een overtreding. Het gaat de visser vooral om het vangen van zoveel mogelijk matse tong (hoge afslagprijs), dit is economisch voor hem belangrijk.

Het vermoeden bestaat dat ook ondermaatse tong nog regelmatig illegaal op de markt (via de kleinhandel) wordt uitgezet. Vroeger was het traditie dat de bemanning wat naar huis mocht meenemen voor thuisgebruik. Tegenwoordig is het niet meer zo onschuldig en gaat het om een behoorlijk extra zakcentje voor de opvarenden dat kan aantikken, zeker in economisch zwakke tijden. Kottereigenaren voelen zich naar eigen zeggen vaak gedwongen om mee te werken hieraan omdat anders de bemanning wegloupt. Men is onderling overigens niet trots op dit soort praktijken (met name het vangen van ondermaatse vis) maar zolang het niet de spuigaten uitloopt word je er ook niet op aangekeken.

Jongere vissers staan over het algemeen wat positiever en reëler tegenover de noodzaak van vangstbeperkingen en andere regelgeving. Zij gaan hier ook wat strategischer en ondernemender mee om, bijvoorbeeld in hun keuze van vangstgebieden en met het beheer van quota. Bij oudere vissers is het vaak meer van we regelen het zelf wel en God zorgt wel dat het goed komt.

Naleving kan verbeteren door bijvoorbeeld het verhogen van de pakkans en de strafmaat, maar belangrijker nog is een verandering in de normen en waarden bij de vissers. Zogenaamde voormannen van visserijorganisaties geven soms zelf niet het goede voorbeeld. Religie speelt niet zo'n grote rol. Wel is het zo dat in bepaalde regio's men in zijn algemeenheid niet veel opheeft met de overheid en regels, en dat zie je ook terug bij de vissers die daarvandaan komen. Vissers voeren zelf vaak economische argumenten (anders loopt bemanning weg) of zaken als 'de vis is toch al dood' aan om hun overtredingen te verklaren. Of economische redenen inderdaad zo belangrijk zijn is maar de vraag, het is vaak meer een culturele kwestie.

¹ Er is met twee AID-ambtenaren gesproken die beiden ongeveer hetzelfde naar voren brachten.

Vissers hebben te lijden onder een veelvoud van allerlei regeltjes die dan ook nog eens door tal van verschillende instanties worden gecontroleerd (AID, RVV, Douane, politie enzovoort). Dit leidt uiteraard wel eens tot irritatie en frustratie. De AID houdt wel eens gezamenlijke acties met anderen maar structurele afstemming blijft een moeilijk verhaal.

De AID maakt een soort risicoanalyse vooraf aan de planning van de controle-inspanningen om te kijken waar en wanneer (en wie) het meest efficiënt kan worden gecontroleerd. Maar vissers zijn slim en blijven controleurs vaak net een stapje voor. Aldus de twee AID-ers.

8.2 Controle nu en hoe te verbeteren

Over het algemeen wordt er door vissers niet positief geoordeeld over de controle. Harmonisatie van controle op de Noordzee is voor velen van belang. De controle op de eigen vloot zou rechtvaardiger en consequenter moeten. Sommige vissers pleiten voor een strengere controle.

Vissers zijn lang niet altijd ontevreden over AID-ambtenaren, maar de controle kan beter en moet eerlijker:

- 'Ervaringen hier in de regio met de AID zijn positief, het is bedrijfsgericht, flexibel en sportief (wederzijds). Op sommige andere havens is dat anders. Wij zitten overal (komen in veel havens). Het huidige probleem met de zeedagen en onze tijhaven daar komen we wel uit met de AID en het PV. Maar we willen uiteindelijk meer zelfcontrole en minder AID.'
- 'Internationaal is er een verbetering van de controle op de naleving van regels nodig. De handhaving hier moet eerlijker. Bijvoorbeeld de controle (op te veel pk) van eurokotters; niet alleen vier kotters controleren maar allemaal. Kistjes buiten de afslag om verkopen, beïnvloeden de prijs, controle hierop is belangrijk. Een aantal AID-ers is erg pietluttig, de meesten zijn redelijk. Ik verklik niemand, ik weet dat eurokotters het wel doen. Ik had 2.400 pk nu na 20 jaar ben ik officieel naar 2.000 pk gegaan. We doen allemaal wel eens wat verkeerd.'
- 'Er is nu veel controle, er zijn nieuwe controle schepen. Met een binnenkuil vissen: 30.000 gulden boete. Netten gekrompen ook 30.000 gulden, dat is niet eerlijk Ze moeten eens bij restaurants gaan kijken, dat "wegwerken" moet beter gecontroleerd worden. Maar de bemanningen zijn er gek op. Ik zeg: ga dan maar bij een ander werken. Ik doe het niet, wegwerken. Geld kan principes veranderen. Globaal is het gedrag van de AID-ers prima, er zitten wel rotzakken bij. Maar er moet een apparaatje komen om de mazen objectief te meten.'
- 'De controle kan beter door een black box in te stellen, een volgsysteem is er al. De sfeer gaat nu kapot door een onrechtvaardige controle. We moeten allemaal in pk terug. Dat is goed voor de toekomst. Ik heb geen problemen meer met de AID. Ik had minder vis in de afslag dan de anderen, dus dacht de AID (9 jaar geleden) dat ik de vis wegreed, maar dat was niet zo.'
- 'De controle moet voor iedereen gelijk worden. Ze zijn heel streng over kleine dingen, terwijl ze eigenlijk de binnenzakken zouden moeten uitroeien. Voor 17 kilo ondermaatse vis kregen we een proces verbaal. De boetes voor het gebruik van binnenstaarten zouden omhoog moeten, bijvoorbeeld een half jaar aan de kant

stilleleggen. Alle eurokotters draaien op 500 pk, maar er zijn er vier uitgelicht, wij ook. We zijn gepakt, omdat we een bepaald type motor hebben (elektronisch). Maar de rest mag gewoon doorvissen op 500 pk! Dit betekent het einde van het bedrijf. Wie heeft dat verzonnen? Gaat de rest ook gecontroleerd worden? De meeste controleurs zijn goed, maar er zijn een paar dienstkloppers, die zoeken altijd wel weer iets. Ze vragen nooit meer: "Mag ik aan boord komen?" Vroeger deden ze dat wel via kanaal 16.'

Er zijn vissers met een negatief oordeel over de controle en de AID.

- 'De controle is een fiasco. Het zijn zoekers, ze zijn soms wel drie uur bezig. Keuringpapieren zijn drie jaar geldig, kosten 85 euro, je moet ook weer 60 euro betalen voor lichamelijke keuringen. Het is eigenlijk logisch dat er binnenstaarten worden gebruikt. Het is ook logisch om binnen de 12-mijlszone te vissen, want de vissen zitten langs de kust. Bovendien is het ook niet duidelijk waar de grens loopt, die is zo kronkelig. Als het nou een rechte lijn zou zijn, zou het veel duidelijker zijn. Ze zoeken van alles, ze zoeken naar moeilijkheden. We krijgen een waarschuwing. Ik heb het hoofd van de AID gebeld. Ze komen mooi over, maar van achter schoppen ze je. Van de 270 kilo tong hadden we 12 kilo onder de maat, dat is een kleine hoeveelheid, maar we kregen toch een boete. Of de vis is 23,8 in plaats van 24 cm. Bij het sorteren lopen ze langs de kleinste sortering. We sturen het logboek op naar de Vissersbond. Binnenstaarten (binnenzakken) zijn eigenlijk heel logisch.'
- 'Het gedrag van de controleurs is heel agressief. Je wordt als crimineel behandeld door 99%. Ik heb liever de Duitse en Engelse controleurs. Ze zeggen meteen al dat je fout bent. We worden allemaal over een kam geschoren. Het is echt extreem en niet menselijk. Die uit Den Helder komen, zijn echt een drama. Als het goed is zeggen ze: "Toevallig is het nu een keer goed." Ze zouden eerst een paar waarschuwingen moeten geven en dan pas een bekeuring. Vis buiten de markt om aanlanden kan niet door de beugel. Dat is namelijk ten nadele van de prijs van de rest. Wij hoeven dat niet te doen, want we hebben voldoende quotum.'
- 'AID'ers zijn niet mijn vrienden. Als ik iets verkeerd doe en het wordt geconstateerd, dan is dat terecht een boete. Maar pas heb ik me verschreven in mijn eigen nadeel. Ik viste met 100 mm maar schreef 80 mm in het logboek, onnadenkend. Ze waren niet flexibel, er was geen begrip voor. Op zich is de naleving van de regels hier in Nederland goed. In het buitenland is het structureel slecht. Dat heeft geen invloed meer op ons gedrag. Vroeger wel in de 80er jaren visten we 120% en verkochten we 20% grijs. Nu heb ik quotum bijgekocht. Het gedrag van de AID is niet flexibel.'
- 'Wij horen bij de drie die als voorbeeld zijn gesteld (om op 300 pk te varen). Dat komt omdat we een nieuwe motor hebben (caterpillar) en daarop is exact te zien met hoeveel we varen. In november (2002) zijn we gepakt. Nu vaart iedereen ons voorbij. Hier hebben we veel ergernis over. Wat anderen in drie dagen doen, daar hebben wij vier dagen voor nodig. De AID heeft ons gevraagd of we willen klikken. Tot nu toe hebben we dat nog niet gedaan, maar als het (eurokotters met te veel pk) te lang gaat duren...'

8.3 Biesheuvel-groepen en controle

De meeste vissers zijn van mening dat zelfcontrole (nog) niet werkt, maar toch is er een bepaalde 'onzichtbare dwang' vanuit de groep die gedrag verbeterd heeft. Er gebeurt nog steeds wel het een en ander, maar klikken is niet de norm. Men is van mening dat Biesheuvel-groepen over het algemeen een positieve invloed op het gedrag en op de moraal van vissers hebben, zeker met betrekking tot de quotering. Vissers maken onderscheid tussen sociale controle en (zelf)controle. Sociale controle is 'dat je buurman ziet dat je iets verkeerd doet en je dat een vervelend gevoel geeft', terwijl (zelf)controle 'aangeven aan de AID' betekent.

- 'Biesheuvel-groepen hebben positieve invloed op gedrag, overtreding van de quotering is bijna weg, grijze en zwarte vis is bijna weg: het komt misschien nu nog voor twee of drie procent voor, er is rust.'
- 'Indirect hebben groepen invloed op gedrag vissers. Je bent verbonden aan de groep. Je houdt rekening met de groepsregels. Maar sancties kunnen ze niet opleggen. Sociale controle werkt wel door. Als ik iets doe wat niet mag en de buurman ziet het, dan is dat vervelend.'
- 'De Biesheuvel-groepen werken erg goed. Dat moet niet teruggedraaid worden. Het bijhuren is veel makkelijker geworden. De groep houdt bij of iedereen zich aan de regels houdt. Het logboek wordt opgestuurd en als je quotum te krap is krijg je bericht.'
- 'Zelfcontrole is op de duur mogelijk. Binnen de groepen/PO wordt op je geweten gewerkt. We hebben van het verleden geleerd. Nu is de overheid/AID nog nodig. De jeugd gaat zich steeds meer aan de regels houden, om stress te vermijden. Dit gaat binnen 15 jaar helemaal lukken. De groepscontrole is goed geweest en heeft geholpen. De AID, het PV en het ministerie weten daar niet eens iets van. Ik vind dat oudere vissers een weinig verbeterde moraal hebben, bij de jongere vissers zie ik een positievere ontwikkeling. Ook omvlaggers gedragen zich beter dan in het verleden. Zij hebben ook op Urk een soort omvlaggersgroep systeem, zij beheren zeedagen en quota.'
- 'Sinds de Biesheuvel-groepen heeft iedereen alles in quota gestopt, het is extreem duur. Er is geen grijs circuit meer, geen overtredingen, niet meer binnen de mijlen vissen. Er zijn er maar een paar die de verleiding niet kunnen weerstaan. De moraal is sterk verbeterd.'

De groepen hebben blijkbaar weinig invloed op bepaalde overtredingen zoals te veel pk of het gebruik van binnenkuilen. Vissers vatten zelfcontrole op als het aangeven van collega's die regels overtreden aan de AID of eventueel de groep. Dit wordt als klikken gezien en klikken doen vissers niet (of een enkeling toch...?).

- 'Zelfcontrole is een heikel punt. Ik doe mijn ogen dicht ik vind het oncollegiaal om te klikken. Dat moet de overheid/AID maar doen. Ik hoop dan wel dat als ik iets zie dat hij door de AID gepakt wordt.'

- 'Ik heb principes. Ik laat me niet meeslepen. Als schipper moet je wat dat betreft ook overzicht hebben op je bemanning. Kleine tongetjes verkopen is slecht, dat vindt mijn bemanning ook.'
- 'Zelfcontrole komt niet van de grond. Ik houd me aan de regels, maar ik ben geloof ik 't lulletje van de haven. Anderen zeggen "ik wacht af tot ze de wet gaan handhaven." Ik investeer in quotum. Vorig jaar november heb ik 10.000 kg scholrechten er bij gekocht voor 180.000 gulden en nu is er dit jaar weer 15% van de TAC af!'
- 'Controle binnen de groep werkt niet, want elkaar verraden doe je niet. Sommigen doen dat wel, maar diegene die dat doen, zijn zelf vaak het rottigst. De AID moet er zijn, want je moet je aan de regels houden. Het gebruik van binnenstaarten vind ik de ergste overtreding. Wij doen dat niet. We hebben het 15 jaar terug gedaan, maar je maakt dan de toekomst kapot. Je moordt de jonge vis uit op die manier. Diegene die het gebruiken hebben vaak wel veel vis, dat zie je. Boetes van 10.000 euro, daar lachen ze om. Een half jaar aan de kant zou beter zijn.'

9. Waardering en toekomst beroep visserman

Vissers zijn redelijk positief over hun beroep en over de toekomst, voor een kleinere vloot is er zeker toekomst perspectief. Vissers voelen zich loyaal aan hun (familie)bedrijf, in mindere mate aan de sector, en weinig aan de overheid. Beroepsalternatieven voor buiten de visserij worden nauwelijks aangedragen.

- 'De toekomst van de visserij zie ik positief. Wij blijven bestaan, met hoeveel schepen is afhankelijk van de bedrijfsopvolging. De hoge waardering voor quota en licenties is een bedreiging voor de duurzame visserij en duurzame bedrijfsvoering. We moeten oppassen dat daardoor de hele bedrijfstak niet naar de maan gaat. Voortbestaan visserij = duurzame visserij. Er zijn niet echt binnen de sector alternatieven, omvlaggen is aan z'n limiet, viskweek zie ik ook niet zitten. Ik waardeer mijn beroep met een zeven, dit is minder dan vroeger, vanwege het feit dat er minder vrijheid is. Ik voel me loyaal aan mijn bedrijf, de sector en ook aan de overheid.'
- 'Het zal wel beter worden, maar er is nu een dieptepunt aan de gang: vangsten worden slechter door de concentratie van schepen in de Zuidelijke Noordzee, de druk wordt groter en de spoeling dunner. Ik vis graag, maar het is minder dan vroeger. Ik voel me loyaal aan mijn bedrijf, maar minder met de sector. Met mij gaat 't goed, het zal mijn tijd wel duren. Je wordt individualistischer.'
- 'Er zullen altijd vissers blijven. Er zal nog wel wat van de vloot af gaan, de financieel zwakkeren, en die zonder opvolger. Ik heb altijd met plezier gewerkt. Ik ga er over een jaar of zo mee stoppen, daar heb ik geen moeite mee. Ik werk nu 6 dagen in de week. Ik voel me loyaal aan mijn bedrijf en de sector. Aan de overheid minder. Die legt regels op maar denkt niet mee over een gezonde sector.'
- 'Ik heb een positieve aard. Er is toekomst voor een kleinere vloot. Wij horen bij de blijvers.'

Nu de economie minder wordt kunnen vissers niet zo makkelijk meer aan de wal werk vinden zoals tot voor kort.

- 'Ik waardeer mijn beroep met een acht. Ik wil zolang mogelijk doorgaan tot 50/55 jaar. Daarna wordt het te zwaar. Dan word ik actief aan de wal, en neem een bestuursfunctie aan.'
- 'Ik zie de toekomst redelijk positief tegemoet. Er moet wel wat veranderen, de regels moeten beter gehandhaafd worden. Dat is voor iedereen goed, even wennen voor diegenen die strenger gecontroleerd worden, maar uiteindelijk is het goed. Ik weet geen alternatief voor mezelf, geen kantoorbaan in ieder geval. Ik vis graag en ik ben graag thuis. Ik ben loyaal aan m'n bedrijf, niet zo aan de sector, helemaal niet aan overheid.'

Een minderheid van de ondervraagden ziet de toekomst somber in, maar de verbondenheid met het eigen familiebedrijf is sterk:

- 'Ik zie de toekomst somber in, vanwege de regelgeving. Er zijn geen alternatieven, want ik wil gewoon blijven vissen. Visserman zijn, is het mooiste wat er is. Op zee vergeet je de ellende even (van de regels enzo).'
- 'Ik zie het nu nog wel zonnig in, want ik ben nog gezond. Als er nog meer regels komen en minder dagen dan stoppen we ermee. Ik heb liever dat het quotum minder wordt. Ik wil niets anders, want het is een familiebedrijf. We werken hard voor het geld en hebben al zoveel geïnvesteerd. Je eet er met 5 mensen van, plus het bedrijfsleven, de coöperatie en staaldraden die verdienen er ook aan. Per schip zijn er 20 mensen van afhankelijk.'
- 'Ik hoop dat de schepen die overblijven het goed krijgen. Ik ben wel bang dat veel mensen er geen zin meer in hebben. Dan houd je niets meer over. Ik vis eigenlijk alleen nog, omdat het een eigen bedrijf is. Het is zwaar, dag en nacht. Ik ben wel loyaal aan het bedrijf, want het is van mijn opa geweest. Nostalgie. Bovendien kunnen we er nu goed van leven.'

10. Samenvatting visie van vissers en informanten

10.1 Familiebedrijf en bemanning

Het familiebedrijf in stand houden is belangrijk voor vissers. De meeste bedrijven vissen met familieleden als bemanningsleden, aangevuld met niet-bloedverwanten. De spil van het visserijbedrijf is naast de eigenaren de bemanning. Een goede bemanning is essentieel voor een visserijbedrijf. 'Een schipper is niets zonder zijn bemanning.'

Kwaliteiten van een goede bemanningslid zijn hard en zelfstandig kunnen werken, meer dan een taak zelfstandig kunnen uitvoeren en zelf zien wat er gedaan moet worden. Team spirit is ook belangrijk, de bemanning moet op elkaar ingespeeld zijn.

Schippers zien voor zichzelf een rol in het creëren van een goede sfeer aan boord door goed met de bemanning om te gaan. Toen het met 'de economie goed ging' hadden de bedrijven meer moeite hun bemanning te behouden. Het werk aan de wal lokte. Bovendien blijkt dat er een verschuiving in opstelling ten opzichte van het werk heeft plaatsgevonden. Werk is belangrijk maar een leven buiten de visserij ook. Vroeger leek het leven alleen uit vissen te bestaan, nu is het gezinsleven en vrije tijd een factor van betekenis. Schipper-eigenaren moeten hier rekening mee houden. Op de vloot is een aantal bedrijven vanwege de krapte overgegaan op Poolse bemanningsleden. De geïnterviewden oordeelden niet positief over deze ontwikkeling. Een belangrijke kwaliteit van de schipper is zijn bemanning aan boord te houden door een goede sfeer te creëren, fair te zijn, rekening met hen te houden, maar ook door goede bedrijfsresultaten te hebben.

De belangrijkste bedrijfsbesluiten worden meestal door de schipper of door de schipper en de eigenaren genomen, zoals quota verhuur/aankoop/verkoop en investeringen. Waar te vissen wordt door de schipper besloten op basis van zijn ervaring en informatie. Ook over eventuele illegale dingen is de visser de eindverantwoordelijke. Vakanties en dergelijke worden in het algemeen wel met de bemanning samen besloten. Schippers beweren wel te overleggen met de bemanning onder andere over quotum huur, maar nemen zelf de besluiten.

10.2 Het sociale netwerk van vissers: contacten en invloed

Vissers worden op verschillende wijze en in verschillende mate beïnvloed door hun collega's en hun gedrag, hun organisaties, instituties, gemeenschap, familie en godsdienst. Volgens een informant kijken vissers naar andere vissers, ook naar de omvlaggers. Een Urker visser heeft tegenwoordig als buurman een 'Deen, Engelsman, Noor, Belg, Duitser'. Dus niet alleen op zee ook thuis in het dorp, in de straat. Voor deze omvlaggers gelden andere regels.

Vissers beweren zelf dat de invloed van collega-vissers niet zo sterk is, ze doelen hierbij vooral op illegaal gedrag, ze zouden zich hierin niet laten meeslepen. Wel houden ze elkaars bedrijfsontwikkelingen goed in de gaten en de besommingen. Men realiseert zich dat brutobesommingen en nettobesommingen twee verschillende dingen zijn. Het gaat niet om veel vis vangen, maar om vis die veel waard is tegen lage kosten te vangen. Bovendien wil men binnen het quotum vissen. Vissers zijn op zee concurrenten van elkaar. Men maakt het elkaar moeilijk te weten te komen waar 'goede visserijen' zijn, door middel van een spraakvormer op de marifoon. 'Goede visserijen' worden alleen doorgegeven aan familie die ook een schip binnen hetzelfde bedrijf heeft of aan een clubje collega's waar men altijd mee opvist.

De Biesheuvel-groepen worden over het algemeen zeer gewaardeerd. In de vissersgemeenschap wordt co management als positief ervaren en men ervaart de invloed van de groepen op het gedrag van vissers als positief. Men is zeer tevreden over de mogelijkheid quota te kunnen ruilen/huren en - vroeger - extra dagen te verwerven.

De landelijke verenigingen en hun invloed op beleid en op de visser worden minder positief beoordeeld. Men pleit voor een andere organisatie structuur, maar men realiseert zich ook dat dit moeilijk te realiseren is in de nabije toekomst. Veel vissers beoordelen de informatievoorziening van de landelijke verenigingen wel als zeer positief.

Organisaties hebben een gebrek aan macht en bestuurders zitten (te) stevig in het zadel is de klacht, vissers zelf daarentegen zijn wel weer erg individualistisch. Er is gebrek aan visie en lef. Volgens de jongere vissers is er verjonging nodig.

De sleutelinformanten van de verenigingen zelf worstelen ook met de organisatiestructuur. De sector wordt kleiner dus twee brancheorganisaties is veel. De twee verenigingen hebben een intentieverklaring opgesteld om op een aantal punten samen te werken.

De invloed van de dorps of vissersgemeenschap wordt niet sterk benadrukt door de geïnterviewden. Urk kent nog wel een sterke vissersgemeenschap. Voor de vissers op Urk en ook andere vissers is hun godsdienst belangrijk en vormt voor een deel hun normen en waarden patroon. Oudere vissers (niet alleen van Urk) noemen het meedoen aan het 'grijze circuit' in de jaren tachtig als een voorbeeld van gedrag dat conflicteerde met hun normen en waarden. Volgens een Urker informant (dominee) 'zijn vissers van oudsher jagers en zij vonden dat ze alleen aan God verantwoording moesten afleggen voor hun daden. De gedachte dat de overheid ook het een en ander in de melk te brokkelen heeft gaat er daarom maar moeilijk in.'

Een begrip als rentmeesterschap speelt wel een rol in het handelen en denken, maar liever zouden vissers dat op een eigen wijze willen invullen in plaats van dat de overheid dat voor hen bepaalt, aldus de dominee. Deze schets over de Urker visser is voor een deel ook van toepassing op de rest, en dan vooral de ouderen, van de gereformeerd protestantse vissersgemeenschap in Nederland. In deze gemeenschappen stond ten tijde van de verzuiling, soevereiniteit in eigen kring hoog aangeschreven, dit is in de laatste decennia door sterker overheidsop treden minder mogelijk.

De invloed van de familie op het bedrijf hangt onder andere af van het aantal familie eigenaren. Wanneer er een bedrijf is met varende volwassen opvolgers, dan hangt het van de oudere generatie aan de wal zelf af hoeveel invloed zij (nog) hebben. Vissende leden van een familie hebben als ideaal een eigen schip en een eigen bedrijf, zodat de familie invloed beperkt wordt tot het eigen gezin.

Als vissers zich al identificeren met een groep dan is het vooral met boeren. Ook een vissersvrouw (informant) meent: dat vissers zich het meest identificeren met boeren, vanwege de quoterings- en andere beperkingen. Dat is allemaal ongeveer dezelfde periode begonnen. Eerst 'vooruit boeren, groter worden' en nu moet het weer kleiner en minder, het is dezelfde ontwikkeling.

10.3 Beleid en instituties

Over het contact met het ministerie zijn vissers kort: Er is geen contact. Het contact loopt via de organisaties, maar of er noemenswaardige invloed van de organisaties op het beleid is wordt sterk in twijfel getrokken. Een informant van een van de landelijke verenigingen stelt dat de relatie met het ministerie slecht is:

'Er is geen vertrouwensrelatie met LNV. Ik wil een duurzaam vertrouwen. In het verleden was het beter. Er is een snelle wisseling van personen. Het lijkt wel de filosofie van het ministerie te zijn dat een ambtenaar geen relatie mag opbouwen met de sector.'

Een informant van de andere landelijke vereniging is het hier mee eens:

'Afstand tussen vissers en overheid is groter geworden. Bij de directie visserij is het net een carrousel, zoveel veranderingen. De huidige directeur is als een onbekende, er is te veel afstand. Slechts een ambtenaar zit er al jaren, hij is de enige constante factor. Als hij weggaat is het helemaal niks meer.'

Vissers zijn ook van mening dat de invloed van vissers en vissersverenigingen op het ministerie en beleid te gering is. Het ministerie luistert liever naar het RIVO, de politiek, en naar milieuactivisten, en in de EU hebben ze geen invloed, aldus de vissers. Op allerlei beleidsmaatregelen, zoals het kabeljauwherstelplan, de nieuwe zeedagen regeling, maaswijdte, is veel gedetailleerde kritiek. Er is ook algemenere kritiek over onduidelijkheid van beleid en het gebrek aan overleg.

Vissers zijn ook van mening dat de neveneffecten van bepaalde maatregelen niet voorzien worden, en dat er ook later onvoldoende op gereageerd wordt. Regels zijn volgens vissers vaak onwerkbaar. Bovendien houden andere landen zich niet aan het GVB.

Vissers trekken de deugdelijkheid van bepaalde instituten in twijfel. Het ministerie maakt zich niet sterk voor de sector, het RIVO heeft geen goede onderzoeksmethoden. Het Productschap Vis werkt niet. Toch zijn de meningen over deze instituten niet unaniem, er zijn ook vissers die het RIVO en het Productschap wel waarderen.

Vissers zijn van mening dat bepaalde procedures rechtvaardiger kunnen, zoals door harmonisering van controle en regelgeving in de EU. Maar ook een rechtvaardiger controle in Nederland wordt vaak genoemd. De stem van organisaties zou ook beter moeten doorklinken in beleid.

De klacht is dat er niet naar vissers geluisterd wordt en dat er geen inspraak is. Vissers zijn zelf van mening allerlei oplossingen aan te kunnen dragen voor de diverse problemen. Zij zien zelf dat er verdeeldheid is binnen hun gelederen en dat dat niet erg gunstig is.

Over de Biesheuvel-groepen wordt positief geoordeeld. Er is meer rust in de sector, ruilen en huren loopt gesmeerd. Quota worden in de eigen groep te koop aan geboden en niet eens altijd aan de hoogst biedende. Tussen de regels door valt op te maken dat er een aantal zaken minder is dan een paar jaar geleden, zoals het maken van visplannen en zeedagen beheren. Ook worden er geen jaarverslagen gemaakt aldus een informant. Er is sociale controle, maar overheidscontrole blijft nodig. Men durft (nog) geen uitbreiding van verantwoordelijkheden aan. 'Niet voor de EU-troepen uit lopen' aldus een informant.

Een betere samenwerking tussen overheid en organisaties is gewenst in de ogen van vissers. Vissers vinden wel dat ook hun organisaties beter moeten worden.

Voorts zou er meer geleerd moet worden van de praktijk van het vissen, vooral door biologen. Sommige vissers geven aan zelf ook te willen veranderen.

10.4 Duurzame visserij

De meeste vissers hebben een beeld van wat duurzame visserij betekent. Toch is het een relatief nieuw begrip voor de meeste vissers. Ecologische visserij is een minder bekend begrip.

In de omschrijvingen van vissers zelf, blijkt duurzaam vissen een mix van betekenissen te bevatten. Duurzaam vissen heeft niet alleen met de visstand te maken, maar het begrip heeft ook een morele, economische, sociale, ecologische, technologische, toekomst en beleid connotatie.

Duurzaam vissen is om allerlei redenen moeilijk te realiseren. Vanwege bedrijfseconomische redenen, beleidsonzekerheid, en verschillen van inzicht over de juistheid van regels.

Er zijn vissers die voor hun niet-duurzame gedrag uit komen, terwijl ze tegelijkertijd melden dat er te veel gedoogd wordt. Maar als je je aan de regels houdt, dan vis je duurzaam en je aan de regels houden is wel degelijk mogelijk.

Men suggereert ook aanvullingen waardoor duurzaam vissen beter mogelijk wordt, zoals elektrisch vissen, kleinere schepen, minder schepen, ondermaatse vis levend over boord en een betere controle. Het begrip duurzame visserij wordt vaak in samenhang met bedrijfseconomische mogelijkheden gebruikt.

Niet iedere visser maakt zich zorgen over de visstand. De natuur heb je namelijk niet in de hand, de natuur is raadselachtig. Toch zien vissers de visstand achteruit gaan, maar is dat de schuld van vissers vragen zij zich af. Als het de schuld van vissers is, zijn dat vooral 'andere' vissers die dit veroorzaken. Verder wordt klimaatverandering en minder fosfaten in zee nogal eens genoemd. Een visser zei klip en klaar: 'Er is overbevissing en overcapaciteit in het boomkorsegment.'

10.5 Controle en handhaving

Volgens de twee AID-informanten worden de quota- en zeedagenregeling redelijk goed nageleefd. Controle op maaswijdte is problematisch. Grotere problemen zijn er met binnenkuilen en andere slimigheden om de kleinere visjes toch aan boord te krijgen. Jongere vissers staan over het algemeen wat positiever en reëler tegenover de noodzaak van vangstbeperkingen en andere regelgeving. Bij oudere vissers is het vaak meer van we regelen het zelf wel en God zorgt wel dat het goed komt, aldus de AID'ers.

Vissers zijn bijna unaniem dat de controle beter kan en eerlijker en rechtvaardiger moet.

De meeste vissers zijn van mening dat zelf controle (nog) niet werkt, maar toch is er een bepaalde 'onzichtbare dwang' vanuit de groep die gedrag verbeterd heeft. Er gebeurt nog steeds wel het een en ander, maar klikken is niet de norm. Men is van mening dat Biesheuvel-groepen over het algemeen een positieve invloed op het gedrag en op de moraal van vissers hebben. Vissers maken onderscheid tussen sociale controle en (zelf)controle. Sociale controle is 'dat je buurman ziet dat je iets verkeerd doet en je je daarbij vervelend voelt', terwijl (zelf)controle 'aangeven aan de AID' betekent.

Groepen hebben blijkbaar weinig invloed op bepaalde overtredingen zoals te veel pk of het gebruik van binnenkuilen. Vissers vatten zelfcontrole op als het aangeven van collega's die regels overtreden aan de AID of eventueel de groep. Dit wordt als klikken gezien en klikken doen vissers niet.

10.6 Waardering beroep en toekomstperspectief

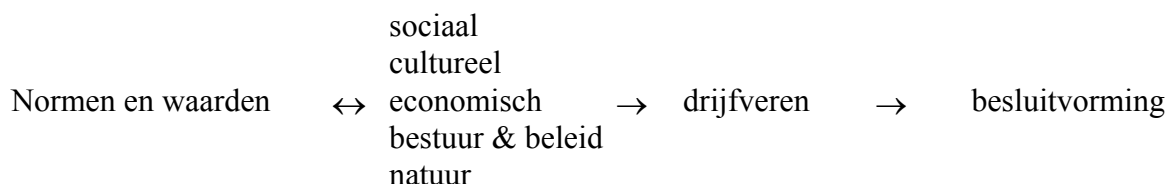
Vissers zijn redelijk positief over hun beroep en de toekomst, zeker voor een kleinere vloot. Vissers voelen zich loyaal aan hun bedrijf, in mindere mate aan de sector, en weinig of niet aan de overheid. Beroepsalternatieven voor buiten de visserij worden nauwelijks aangedragen. Een minderheid ziet de toekomst somber in, maar de verbondenheid met het eigen familiebedrijf is zo sterk, dat men door wil gaan.

11. Drijfveren van vissers

Wat heeft dit onderzoek te melden over de drijfveren van vissers om mee te werken aan duurzame visserij? Welke normen en waarden zijn hierbij van betekenis? En hoe vormen zij de drijfveren die de besluitvorming van vissers beïnvloeden? Kortom in dit hoofdstuk wordt de hoofdvraag, op basis van voorgaand empirisch materiaal en theorie, beantwoord:

Welke normen en waarden zijn van invloed op de besluitvorming van vissers om mee te werken aan een duurzame visserij?

Figuur 11.1 Invloed normen en waarden op levensdomeinen en vervolgens op drijfveren en besluitvorming

Normen zijn opvattingen over hoe de wereld eruit moet zien en hoe men zelf en anderen zich hierin dienen te gedragen. Normen worden ons bijgebracht in de opvoeding door onze ouders, op school, in de kerk en door de overheid (wetten en regels). Je aan de regels houden is de norm. Dit geldt ook voor het visserijbeleid en vooral voor de quote-ringregels en gerelateerde regels om een duurzame visserij te bewerkstelligen. De neiging controlestress te vermijden, ondersteunt vissers zich aan de norm te houden. De jongere generatie en de bemanning vinden het belangrijk om in het weekend vroeg thuis te zijn. Deze sociale waarde helpt ook om zich aan de norm te houden. Bovendien worden geconstateerde overtredingen beboet.

Toch is deze norm niet voor iedereen even strikt. Er zijn omstandigheden waardoor vissers zich niet aan de regels of niet helemaal aan de regels hoeven te houden. Dit is wanneer regels onwerkbaar of zelfs onzinnig, of bedrijfseconomisch niet haalbaar zijn, bij bijvoorbeeld slecht weer en bij onrechtvaardige, ongelijke controles. Of en de mate waarin dit soort overtredingen voorkomen hangt af van de persoonlijke moraal van de visser. Overtredingen kunnen gewetensconflicten veroorzaken bij vissers, hetgeen stress oproept. Alle regels aan de laars lappen is niet de norm.

Er zijn aanwijzingen dat groepsbestuurders individuen aanspreken op hun gedrag. Vissers voelen de afkeuring van collega's bij bepaalde overtredingen. Deze vormen van sociale controle werken enigszins. Klikken aan de AID doet men niet, zeggen ze. Sociale normen hebben dus een controlerende functie op het gedrag, op twee manieren, intern tussen vissers onderling (sociale controle) en extern tegenover de buitenwereld (een lijn trekken tegenover bijvoorbeeld de AID).

Normen vormen een richtlijn met een morele lading. Waarden en normen hangen nauw samen. In deze studie zijn de waarden van vissers eigenlijk interessanter. Zij vormen de (vaak onuitgesproken) uitgangspunten van iemands gedrag en de keuzes die mensen maken, in wisselwerking met ervaringen in de praktijk. Als men de waarden van vissers leert kennen, worden hun houding, opmerkingen en acties begrijpelijker. Bijvoorbeeld de waarde van collegialiteit en solidariteit zijn heel belangrijk en leidt tot de gedragsnorm dat er niet wordt geklikt over illegaal handelen van collega's tegenover 'anderen' zoals de controleur. Of de waarde van collegialiteit en solidariteit op de kotter maakt, dat de schipper zich niet hiërarchisch moet opstellen boven de bemanning.

Waarden en normen zijn geen vaststaande eigenschappen van een (gesloten) cultuur. Zij worden door vissers, hun vrouwen en moeders, de andere dorpingen en door ambtenaren van overheidsdiensten gemaakt, bijgesteld en gebruikt om concrete ervaringen een naam en een plaats te geven. Bijvoorbeeld rechtvaardigheid, vertrouwen, en rentmeesterschap tegenover de natuur. Ook de waarde van het familiebedrijf blijkt groot te zijn en een belangrijke historische dimensie te hebben. De schipper is er trots op, hij identificeert zich met het bedrijf van zijn (over)grootvader en sommigen drukken de wens dat hun zoon en kleinzoon naar zee kunnen uit met de term duurzaamheid. Vissers geven ook aan dat belangrijke waarden van hun vaders en grootvaders of uit hun eigen jeugd, zoals vrijheid op zee en soevereiniteit in eigen kring, noodgedwongen overboord gezet zijn. De waardering voor hun beroep is onder andere hierdoor verminderd.

Uit de interviews met vissers langs de kusten van Nederland en op Urk blijkt dat bedrijfseconomische overwegingen heel belangrijk zijn, maar dat zij niet los gezien kunnen worden van sociale waarden met betrekking tot hun gezin, familie en verdere sociale leven. Ook is er een duidelijk verband tussen bedrijfseconomie en regelgeving en controle door nationale en Europese instellingen, en de verwachtingen die vissers hebben ten aanzien van deze instellingen en hun vertegenwoordigers.

Dit onderzoek laat zien, dat de drijfveren van vissers bestaan uit clusters van waarden en normen. De volgende clusters van waarden kunnen worden onderscheiden in volgorde van belangrijkheid:

1. familiebedrijf en sociale omgeving (gezin, familie, sfeer en werken op schip, sociaal leven op de wal);
2. bedrijfseconomie (besomming) in verband met regelgeving (planning; zeedagen ongelijk aan visdagen, pk-controle);
3. beleid en organisaties (Biesheuvel-groepen, biologen, omvlaggers);
4. duurzaamheid.

Onderstaande voorbeelden laten zien dat de drijfveren van vissers om wel of niet mee te werken aan duurzame visserij veelzijdiger en diverser zijn dan alleen de economische rationaliteit waar vaak vanuit gegaan wordt.

Ad 1. Familiebedrijf en sociale omgeving

De vissers hechten aan de voortzetting van het familiebedrijf: 'Ik vis eigenlijk alleen nog, omdat het een eigen bedrijf is. Het is zwaar, dag en nacht. Ik ben wel loyaal aan het bedrijf, want het is van mijn opa geweest.' De actieve ondersteuning van de vrouwen bij het in stand houden van het familiebedrijf is een belangrijke factor.

Men hecht aan een goede sfeer aan boord, aan cohesie en vertrouwen tussen de bemanning onderling, maar ook tussen de schipper en de bemanning. In de praktijk betekent dit dat de schipper veel investeert in sociale en culturele waarden. De een zal zorgen niet te hiërarchisch te zijn, de ander heeft satelliet TV aan boord, en een derde zorgt vrijdags vroeg binnen te zijn. Een ander facet is de overweging om wel of geen vreemde (buiten de eigen sociale kring, bijvoorbeeld Poolse) bemanningsleden op te nemen. Taal en cultuurverschillen doen een extra beroep op de sociale kwaliteiten van bemanning en schipper.

Een belangrijk aspect van sociale en culturele waarden is de sociale controle. Er zijn verschillende manieren waarop sociale controle zichtbaar wordt, als druk van collega's, zelfcontrole en als druk van buitenaf, zoals blijkt uit de volgende voorbeelden:

Het overtreden van de visserijregels roept afkeuring van collega-vissers op. Groepsbestuurders spreken soms individuele vissers aan op hun gedrag. Beide sociale interacties kunnen tot gevolg hebben dat vissers in toenemende mate zelfcontrole uitoefenen. In dit verband werd in verschillende interviews positief gesproken over de Biesheuvel-groepen, waardoor quota overtredingen bijna niet meer voorkomen.

Een andere vorm van zelfcontrole is het gevolg van ervaringen in het verleden met controles van de AID. De kans om weer gesnapt te worden roept volgens de vissers veelvuldig 'stress' op, die men niet graag heeft.

Ten slotte leidt het sterke gevoel van solidariteit, ondanks de zwakke loyaliteitsgevoelens met de sector, en eigenwaarde ertoe dat vissers de rijen sluiten tegenover 'anderen.'

Ad 2. Bedrijfseconomie in verband met regelgeving

Duurzame visserij is voor velen de mogelijkheid van een bedrijfsvoering met toekomst. De besomming moet goed zijn om bemanning vast te houden, zeker als op de wal goed te verdienen is. Maar een goede besomming moet ook mogelijk worden gemaakt door een realistische regelgeving.

Een belangrijk factor die in dit verband wordt genoemd is de zeedagenregeling, waarin stoomdagen en visdagen meegeteld worden. Een door de vissers onderkend negatief gevolg voor de duurzaamheid is het 'op de mijlen gaan liggen.' Een ander voorbeeld is de onduidelijkheid en onzekerheid die het niet op elkaar aansluiten van internationale en nationale regelgeving veroorzaken.

Ad 3. Beleid en organisaties

De Biesheuvel-groepen worden duidelijk gewaardeerd, vooral vanwege de regulering van de quota markt en het georganiseerd zijn binnen een groep waarmee vissers zich verwant voelen. De groepen hebben voor 'rust' gezorgd in de sector. De landelijke organisaties worden gewaardeerd omdat zij informatie verschaffen en de gelegenheid geven te participeren in de beleidsdiscussie. Er bestaat soms ontevredenheid bij jongeren over de machtspositie van de ouderen. Ook twijfelt men aan de invloed die organisaties hebben op het beleid en op het gedrag van vissers. Hierboven kwam al aan de orde, dat de waarde van (participatie in) Biesheuvel-groepen gekoppeld wordt aan de mogelijkheid duurzame visserij te bewerkstelligen.

Er bestaat een clustering van beleidswaarden en sociale en culturele waarden. De ervaring van veel geïnterviewde vissers is dat het Ministerie een doof oor heeft voor de vissers en hun organisaties. Er is een algemeen gevoel dat er geen vertrouwen is in vissers bij diensten als het RIVO. Hun gevoel van eigenwaarde wordt bovendien geweldig aange-

daan door sommige Nederlandse controleurs die hen 'al bij voorbaat als crimineel behandelen.' Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld Engelse of Duitse controleurs. Vertrouwen is een voorwaarde voor samenwerking. Het is hier niet aan de orde hoe vaak dit gebeurt en hoe waar zulke ervaringen zijn, maar om het feit dat deze negatieve ervaringen het gedrag van vissers beïnvloeden. Belangrijk is ook het feit dat de vissers duidelijk Europese vergelijkingen trekken op basis van de realiteit dat zij te maken krijgen met controleurs uit verschillende landen.

Waarden verschillen per individu en per groep. Biologen, vissers en ambtenaren hebben verschillende waarden en daarmee verschillende belangen, zoals natuurbehoud, levensonderhoud en regelhandhaving. Vissers erkennen veelal die verschillende belangen, maar pleiten voor meer bereidheid bij biologen om de visserijpraktijk van binnenuit te leren kennen en daarmee op een gelijkwaardiger manier de wetenschappelijke en visserskennis te vergelijken. Vissers zijn niet tegen regelgeving maar voor duidelijke en werkbare regelgeving die meer toegesneden is op de praktijk van het vissen. Verscheidene uitspraken wijzen erop dat men voor een rechtvaardiger controle en zelfs strengere controle is met daaraan gekoppeld afschrikwekkender boetes dan nu het geval is.

Ad 4. Duurzaamheid

De verschillende waarden die vissers hechten aan duurzame visserij komen duidelijk naar voren bij de beantwoording van de vraag naar duurzame visserij. Duurzame visserij werd ingevuld als iets sociaals, economisch, of technologisch; als een morele kwaliteit van de visser of als bestuursmaatregel:

- 'Een duurzame visser is iemand die goed investeert in de toekomst van zijn familiebedrijf, schip en bemanning.'
- 'Duurzaam vissen is dat de zoon naar zee kan.'
- 'Alle vissers zijn duurzame vissers, iedereen probeert zijn toekomst veilig te stellen.'
- 'Duurzaam vissen is dat we kunnen vissen van maandag tot vrijdag en een goede weekbesomming maken.'
- 'Een duurzame visser heeft weinig onkosten en besomt veel.'
- 'Gewetenskwestie; rentmeesterschap.'
- 'Die wordt uitgelachen.'
- 'Vis niet uitroeien, zodat we jaren kunnen blijven vissen.'
- 'Duurzame visserij is diverse visserij.'
- 'Duurzaam vissen is geen binnenzakken gebruiken.'
- 'Geen binnenstaarten.'
- 'Pulskor in plaats van boomkor.'
- 'Bokken.'
- 'Dat het quotum op peil blijft.'
- 'Duurzaam vissen is je aan de regels houden.'
- 'Streng maar rechtvaardige controle.'

Volgens sommigen kan duurzaamheid ook in gevaar gebracht worden door de overheid zelf, bijvoorbeeld door verkeerde regelgeving, zoals een tekort aan zeedagen (inclusief stoomdagen) wat ertoe leidt dat schippers 'op de mijlen' gaan liggen.

Al deze normen en waarden geven richting aan het gedrag van vissers en geven hen een op

z'n minst ongemakkelijk gevoel wanneer zij de begrenzing ervan overschrijden. De belangrijkste doeleinden van vissers zijn hun familiebedrijf in stand te houden; een goed sociaal- en gezinsleven te hebben en zonder stress te vissen. Men zou kunnen concluderen dat vissers van collega's verwachten dat zij deze doeleinden niet in de weg staan. Dit is collegialiteit en solidariteit. Wanneer gedrag van andere vissers het familiebedrijf in gevaar brengt of voor stress zorgt worden waarden geschaad en doelen moeilijker bereikbaar.

De normen die opgelegd zijn door de staat scheppen ook verwachtingen. Uit de interviews blijkt dat vissers allerlei verwachtingen hebben waarin ze teleurgesteld worden. Zij verwachten eigenlijk praktische en morele steun van de overheid. Ze verwachten dat de overheid achter hen staat. Vissers verwachten dat de overheid en gerelateerde instituten naar hen luisteren, hen serieus nemen. Zij willen meer invloed op beleid en op de uitvoering van regels. Verder verwachten zij een goede vertegenwoordiging door organisaties en meer zeggenschap en invloed van hun organisaties in het beleidsproces.

Zij verwachten ook een rechtvaardig uitgevoerde controle door de AID. En een geharmoniseerde regelgeving en handhaving in Europa. Nu zien zij zich geconfronteerd met verschillende toepassingen, verschillen in strengheid en gebrek aan consistentie binnen Europa.

12. Conclusies

In het voorgaande hoofdstuk is de hoofdvraag: *Welke normen en waarden zijn van invloed op de besluitvorming van vissers om mee te werken aan een duurzame visserij?* uitgebreid beantwoord. Samengevat laat dit onderzoek zien, dat de drijfveren van vissers bestaan uit clusters van waarden en normen. De volgende clusters van waarden kunnen worden onderscheiden in volgorde van belangrijkheid (zie hoofdstuk 11):

1. familiebedrijf en sociale omgeving (gezin, familie, sfeer en werken op schip, sociaal leven op de wal);
2. bedrijfseconomie (besomming) in verband met regelgeving (planning; zeedagen ongelijk aan visdagen, pk controle);
3. beleid en organisaties (Biesheuvel-groepen, biologen, omvlaggers);
4. duurzaamheid.

Naast de onderzoeksvraag zijn er vier deelvragen geformuleerd:

- a. om welke redenen besluiten vissers wel of niet mee te werken aan een duurzame visserij en hoe is de achtergrond van deze redenen te duiden?;
- b. zijn vissers bereid meer collectief taken op zich te nemen, welke wel en welke niet en waarom?;
- c. wat verstaan vissers onder duurzame visserij?;
- d. welke taken zou de AID (Algemene Inspectie Dienst) moeten uitvoeren volgens vissers?

Deelvraag c. is al beantwoord. Duurzame visserij werd ingevuld als iets sociaals, economisch, of technologisch; als een morele kwaliteit van de visser of als bestuursmaatregel. De drie andere vragen worden hieronder beantwoord.

Uit de interviews is duidelijk geworden dat vissers een toekomst willen voor hun familiebedrijf. Zij relateren dit aan een duurzame visserij. Er is een lange termijn perspectief dat om allerlei redenen gedwarsboemd kan worden. Door verkeerde regelgeving; onwerkbaar regelgeving; illegaal gedrag van collega's (binnenkuilen en dergelijke te veel pk); geen goede controle; bedrijfseconomische omstandigheden; weersomstandigheden.

Regelgeving die in de ogen van vissers verkeerd dan wel onwerkbaar is kan een averechts effect hebben waardoor de duurzaamheid in gevaar komt. Het is moeilijk om aan dergelijke onwerkbaar of onduidelijke regels te voldoen.

Illegaal gedrag van collega's ondermijnt het meewerken aan een duurzame visserij. Vissers komen voor het bekende dilemma te staan: waarom zou ik meewerken als de anderen het niet doen? De persoonlijke moraal of de familiebedrijfmoraal moet dan sterk zijn om zich niets aan te trekken van het free riders-gedrag van anderen. Deze moraal kan ondersteund worden, vinden vissers, wanneer de controle streng en rechtvaardig is. Hier schort het echter nog wel aan, is men van mening. De moraal kan een handje geholpen worden wanneer men een sterk bedrijf heeft zodat men niet 'hoeft' te sjoemelen. Er zullen echter ongetwijfeld sterke bedrijven zijn die sjoemelen en zwakke die dat niet doen. Er zijn

ook bedrijfseconomische redenen (bemanning behouden, schulden) die het voor sommigen 'noodzakelijk' maken goed te besommen waarbij illegale hulpmiddelen ingezet worden. Dit kan bijvoorbeeld door weersomstandigheden in de hand gewerkt worden.

Naast technologische aanpassingen zoals elektrisch vissen, kleinere schepen, kleinere vloot, oplossingen voor het discard-probleem, worden ook andere suggesties door vissers gedaan die tot een duurzamere visserij kunnen leiden.

Deze oplossingen liggen op het vlak van regelgeving en beleid en kunnen vooral worden gezocht op de volgende terreinen:

- a. moreel-sociaal partnership (serieus worden genomen);
- b. participatie (bij beleidsvoorbereiding);
- c. duurzaamheid regelgeving (meerjarige afspraken);
- d. controle.

Vissers zijn van mening dat hun kennis en ervaring onvoldoende serieus wordt genomen door beleidsmakers en biologen; dat zij (of hun vertegenwoordigers) onvoldoende betrokken worden bij beleidsvoorbereidingen; dat de onzekerheid en onwerkbaarheid van regelgeving verminderd kan worden door respect en betrokkenheid en door meerjarige afspraken te maken. Zij zijn van mening dat hun gedrag met betrekking tot een duurzame visserij hierdoor zal verbeteren, zeker wanneer dit ondersteunt wordt door een strenge en rechtvaardige controle. Het liefst ook op Europees niveau (Noordzee).

Hiermee is deels de vraag ook naar de taken van de AID beantwoord. De geïnterviewde vissers noemden afschrikwekkender boetes en maatregelen bij niet-duurzaam gedrag (een paar weken voor de kant bij het gebruik van binnenkuilen bijvoorbeeld) en een consequente aanpak van de controle. Motorvermogen meten is goed, maar dan bij alle schepen, niet bij slechts vier. Dit appelleert beter aan de waarde rechtvaardigheid. Een visser suggereerde dat AID-ers een gedragscode zouden moeten hanteren bij het aan boord komen. Een visservoorman suggereerde hetzelfde maar dan voor vissers in hun omgang met de AID.

De rapportage van de Stuurgroep Nijpels in 2003 heeft uitgewezen dat wezenlijke uitbreiding van het co-management nog niet door de sector gewenst wordt. Ook de geïnterviewde vissers vonden het nog te vroeg voor uitbreiding van vrijwillige collectieve taken. De Stuurgroep werkt tot in 2004 aan een 'twee sporen aanpak.' Spoor 1 moet leiden tot uitbreiding van co-management op de terreinen motorvermogen en netten, spoor 2 moet resulteren in een transnationaal convenant met betrekking tot controle op de Noordzee. De sector heeft wel aangegeven dat zij wil meewerken aan het beschermen van jonge vis door een vrijwillige beperking van de visserij-inspanning op schol te ontwikkelen. Daarnaast wordt voorgesteld dat ministerie en sector gezamenlijk initiatief naar de Europese Commissie nemen om de voortgang in het uitwerken van tijdelijke gebiedsluitingen te bewerkstelligen (Nijpels, 2003).

Men kan zich voorstellen, gezien het voorgaande, dat wanneer er een moreelsociaal-partnership ontstaat tussen de overheid, instituten en vissers (verantwoordelijkheid, openheid, participatie); vissers of hun vertegenwoordiging participeren bij beleidsvoorbereiding (participatie); de onduidelijkheid en onzekerheid met betrekking tot de regelgeving vermindert (openheid), en er een effectievere controle wordt uitgevoerd, vissers zich ook zelf verantwoordelijker (verantwoordelijkheid) gaan voelen voor een juiste uitvoering van beleid. Zeker wanneer deze invloed van vissers leidt tot een grotere coherentie en effectiviteit

van visserijbeleid.

De vijf principes van 'goed bestuur' namelijk openheid, participatie, verantwoordelijkheid/aansprakelijkheid, effectiviteit en coherentie, zoals in de white paper over 'governance' van de EU (EU, 2001) genoemd zijn, zijn in feite te vinden in de oplossingen die vissers aandragen voor een duurzaam visserijbeheer.

Zijn economie en duurzame visserij twee tegenpolen en daardoor onverenigbaar of is een verbond tussen de twee mogelijk? Een verbond tussen de twee lijkt wel degelijk mogelijk. Vissers willen wel meewerken en samenwerken, maar zij hebben voorwaarden. Het zijn 'conditioneel samenwerkende individualisten.' Deze condities zijn alleen nog niet allemaal vervuld.

Literatuur

- Carney, D., 'Implementing the sustainable livelihood approach.' In: D. Carney (red.) *Sustainable rural livelihoods*. DFID London (1998), pp. 3-23.
- Charles, A., *Sustainable fishery systems*. Blackwell Science, Oxford, 2001.
- Doorn, J.A.A. van en C.J. Lammers, *Moderne Sociologie*. Aula-Boeken, 1962.
- Douglas, M., 'Thought Styles.' In SAGE publications, 1996.
- EU, *European Governance A White Paper*. COM(2001), 2001, pp. 428.
- Taal, C., et al, *Visserij in cijfers 2002*. LEI, Den Haag, 2002.
- Hardin, G., 'The Tragedy of the Commons.' In: *Science* 162 (1968), pp. 1243-1248.
- Ginkel, R.van, 'The ways of fishers: Cultural dimensions of a maritime occupation.' In: *Paper for the ESSFiN meeting on inshore fisheries management* Amsterdam (September 1998).
- Hoefnagel, E. en M.J. Smits, *De Nederlandse vissersvrouw*. LEI-rapport 1.00.05, 2000.
- Hoefnagel, E. en M.J. Smits, 'Modern Dutch Fishermen's wives'. In: *Europa 2* (1999).
- Hoefnagel, E., *Co-management en principes van succesvol zelfbeheer*. Co-management symposium Noordwijk, 1995.
- Hoefnagel, E., 'Corporatist Origin of the Dutch Co-Management System.' In: IIFET conference proceedings Fisheries in the Global Economy New Zealand (2002).
- Long, N., 'Agency and constraint, perceptions and practice. A theoretical position.' In: *Images and realities of rural life*. Van Gorcum, Assen. (1997), pp.1-20.
- Nijpels, E.H.T.M., *Stuurgroep Nijpels. Interim Rapportage van de voorzitter*. Productschap Vis, Ministerie LNV, 2003.
- McCay and Acheson, 'The Question of the Commons' In: *Peters*, Tucson: University of Arizona, 1987, pp. 22.

Ostrom, E., 'Governing the Commons.' In: *The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, 1990.

Pålsson, G. en E.P. Durrenberger 'Rhetorics of skill and skillful rhetorics'. In: *American Anthropologist* 94 2 (1992), pp. 452-454.

Ploeg, J.D. van der, *De virtuele boer*. Koninklijke Van Gorcum, Assen, 2001.

Raakjær Nielsen J. en G. Karlsen, 'Sharing responsibilities in European fisheries', Paper presented at the MARE conference People and the Sea II, Amsterdam, 2003.

Scott, J., *Seeing like a state. How certain schemes to improve the human condition have failed*. New Haven, Yale University Press, 1998.

Sutinen, J.G. en K. Kuperan, 'A Socioeconomic theory of regulatory compliance in fisheries'. In: *Proceedings of the IIFET VI international Conference* (1996), pp 189-203.

Tyler, T.R., *Why People Obey the Law*. Yale University Press, 1990.

Veen, Romke J. van der, *De Sociale Grenzen van Beleid. Een onderzoek naar de uitvoering en effecten van het stelsel van sociale zekerheid*. Stenfert Kroese Uitgevers, Leiden/Antwerpen, 1990.

WRR. *Waarden, normen en de last van het gedrag*, WRR-68, Amsterdam University Press, 2003.

Bijlage 1 Interview/enquête onderwerpen Drijfverenonderzoek

Naam, adres, datum

1. **Woonplaats**
2. **Geboortejaar**
3. **Opleiding (hoogste)**
LO
LBO
MBO
HBO
WO
4. **Visserij diploma**
5. **Burgerlijke staat**
gehuwd
ongehuwd
samenwonend
gescheiden
weduwenaar
5. **Gezinssamenstelling**
- aantal en leeftijd noteren
geen kinderen
.....dochters.....
.....zonen.....
- zijn kinderen visser, worden kinderen visser
- Bedrijfsvorm**
BV
VOF
Eenmanszaak
NV
.....
6. **Hoeveel eigenaren/wie**
7. **Mede-eigenaar** ja/nee
8. **Aantal schepen**
9. **Soort schip/schepen / Omgevlagd** boomkorkotter

eurokotter

.....

10. Leeftijd schip/schepen
eurokotter

boomkorkotter

.....

11. Inkomen

goed genoeg

Te krap (voor investeringen en dergelijke)

Trend stijging/daling/fluctueert

12. Godsdienst

.....

13. Kerkbezoek zondag

ja

nee

soms

14. Lidmaatschap bond/federatie
Federatie

Vissersbond

.....

15. Biesheuvel-groep

.....

16. PO

.....

17. Quota bezit

voldoende

onvoldoende

goed

nodig/niet nodig

18. Quota huur

19. Quota verhuur(structureel)

ja/nee

20. Vist u uw quota op, waarom

FAMILIEBEDRIJF

21. Bemanningssamenstelling per schip

(Familie)-relaties, leeftijd, aantal

.....

22. Hoeveel generaties al visserijbedrijf

23. Kwaliteit bemanning

24. Wie beslissen mee waarover: schipper alleen/ met bemanning/binnen familie

- waar te vissen

....

.....

.....

- wanneer te vissen
- huur quota
- vakanties
- investeringen (schip, motor, itqs, anders)
- andere (bijv illegale dingen: binnenkuilen, binnen de mijlen, extra vis mee naar huis, naar detail of later aan bod laten komen)			
- andere

25. Welke kwaliteiten heeft een goede schipper
26. Welke kwaliteiten heeft een goed bemanningslid
27. Hoe is in het kort invloed bemanningsleden te omschrijven, bijvoorbeeld angst om bemanning te verliezen (weekloon, illegale dingen.....)

NETWERK VISSERS

28. Contacten collega's waar en hoe verloopt dat
29. Gebruiken ze bepaalde criteria (of namen) voor andere (groepen) vissers?
30. Invloed gedrag collega's nationaal + europees (buitenlandse vissers, wie quota-hoppers en/of anderen)
31. Invloed bond/federatie op gedrag
32. Invloed familie
33. Invloed vissersgemeenschap
34. Invloed dorpsgemeenschap
35. Invloed wijdere omgeving op bedrijf: publieke opinie, politieke partij; milieu-organisaties
36. Invloed godsdienst/ kerkgemeenschap
37. Identificatie met andere groepen in samenleving (boeren, Europese vissers)
38. Concurrentie gevoelens met wie?
39. Wordt u goed vertegenwoordigd door de bestuurders van Biesheuvel-

groep/lokale vereniging/PO/landelijke vereniging, is er bijvoorbeeld geen verjonging nodig (kader duurzame visserij)

40. Naar wie gaan vissers toe als ze bijvoorbeeld advies nodig hebben (voorzitters, collega-vissers, P-vis, oudere generatie vissers, enzovoort).

BELEID EN INSTITUTIES

41. Oordeel beleidsmaatregelen
42. Legitimiteit beleid en instituties (ministerie, parlement, vissersorg. Rivo, lei productschap enzovoort)Oordeel kwaliteit maatregelen en instituten
43. Procedural justice, of hoe moeten impopulaire maatregelen rechtvaardig doorgevoerd worden
44. Inspraak, democratie (F-project, groenboek)
45. Biesheuvel-groepen oordeel en uitbreiden of niet, waarom
46. Wat voor contact en invloed wilt u in relatie tot beleid en instituties, kortom hoe kan het beter

DUURZAAM VISSEN

47. Wat is een duurzame visser
48. Wie is uw voorbeeld, rol model
49. Wanneer kan je duurzaam vissen, wanneer niet
50. Imago duurzame visser
51. Perceptie natuur + visstand
52. Wat vinden ze van certificering of labelen
53. Kennis visstand
54. Wat is duurzame visserij en wat is ecologische visserij
55. Wat is het belang van duurzaam vissen.
56. Heeft u op visserijschool les gehad in thema duurzaam vissen

- 57. Vindt u dat u in staat bent duurzaam te vissen, waarom?**
- 58. Hebben Biesheuvel-groepen invloed op gedrag vissers gehad, hoe en waarom.**

CONTROLE EN HANDHAVING

- 59. Controle nu en hoe te verbeteren**
- 60. Naleving regels hier en buitenland**
- 61. Gedrag AID**
- 62. Biesheuvel-groepen en zelfcontrole**
- 63. Moraal, bijvoorbeeld waarom is gedrag anderen zo belangrijk, wanneer ga je te ver in de ogen van anderen vissers en wanneer kan het door de beugel. Wat vindt uzelf van die marges?**

WAARDERING BEROEP

- 64. Toekomst visserij zonnig of somber**
- 65. Alternatieven voor visserij**
- 66. Beroepswaardering**
- 67. Loyaliteit met bedrijf, sector, overheid...**